

„KUTATÓMUNKÁMBAN
A MEGKÖZELÍTÉSEM
MINDIG GLOBÁLIS”

—
INTERJÚ SIMAI MIHÁLY
AKADÉMIKUSSAL

UTAK
A SZÉCHENYI TÉRRE

„KUTATÓMUNKÁMBAN
A MEGKÖZELÍTÉSEM
MINDIG GLOBÁLIS”

INTERJÚ SIMAI MIHÁLY
AKADÉMIKUSSAL

UTAK A SZÉCHENYI TÉRRE

„KUTATÓMUNKÁMBAN
A MEGKÖZELÍTÉSEM
MINDIG GLOBÁLIS”

INTERJÚ SIMAI MIHÁLY
AKADÉMIKUSSAL

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE ÉS A KÖTETET
SZERKESZTETTE: VELANCSICS BÉLA

A
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
SOROZATA

© Magyar Tudományos Akadémia, 2017

© Velancsics Béla, 2017

Magyar Tudományos Akadémia
1051 Budapest, Széchenyi István tér 9.
mta.hu

Kiadja: Lovász László, az MTA elnöke
Olvasószerkesztő: Földes Zsuzsanna
Layout: Szabó Éva

ISBN 978-963-508-858-4
ISSN 2560-1644

Minden jog fenntartva!

ELŐSZÓ

„Egy hosszabb interjúban elevenítsék fel életük és kutatói pályájuk meghatározó állomásait” – ezzel a kéréssel fordultam néhány, az elmúlt évtizedekben saját tudományterületén meghatározó akadémikushoz 2016 őszén írt levelemben.

A cél az volt, hogy a kutatókat a szélesebb nagyközönségnek is bemutassuk, hogy segítségükkel felvillantsuk az elmúlt évtizedek olyan eseményeit, összefüggéseit, amelyek elbeszélésük nélkül talán feledésbe merülnének. Az interjúkat 2017 elején kezdte el felvenni Velancsics Béla, az MTA Kommunikációs Főosztályának munkatársa.

Általában két hosszabb beszélgetés eredményeként született meg az a szöveg, amelyet az interjúalanyok jóváhagyását követően szerkesztett változatban közlünk a Magyar Tudományos Akadémia weboldalán.

Az mta.hu-n publikált anyagok nem tudományos tanulmányok és nem a teljesség igényével írott életrajzok. Újságírói munka eredményei: interjúk. A beszélgetések közben gyakran hangzottak el utalások személyekre vagy eseményekre. Közülük a kevésbé ismertekről az interjú műfajában ritkán alkalmazott, de az olvasót a megértésben segítő lábjegyzetek készültek.

A sorozat első darabjaként a Simai Mihály közgazdással készített interjút olvashatják.

Remélem, hogy a személyes életutak felidézése hozzájárul a közelmúlt tudománytörténetének jobb megismeréséhez és megértéséhez.

Lovász László

Simai Mihály

Budapest, 1930. április 4.

KÖZGAZDÁSZ, AZ MTA RENDES TAGJA,
PROFESSOR EMERITUS

SIMAI MIHÁLY

KÖZGAZDÁSZ,
AZ MTA RENDES TAGJA,
PROFESSOR EMERITUS

1952-ben szerzett közgazdászdiplomát a Közgazdaságtudományi Egyetem Kereskedelem Szakán.

1959-től az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága, 1964-től az ENSZ Tervezési, Prognosztikai és Gazdaságpolitikai Központjának munkatársa volt.

1962-ben védte meg a közgazdaság-tudományok kandidátusi, 1971-ben akadémiai doktori értekezését. 1971-ben kapta meg egyetemi tanári kinevezését.

Részt vett az MTA Világgazdasági Kutatóintézetének megalapításában, ahol 1974-től 1987-ig igazgatóhelyettesként, majd 1987-től 1991-ig igazgatóként dolgozott.

2000-ben professor emeritus címet kapott.

Az MTA levelező tagjává 1976-ban, rendes tagjává 1985-ben választották.

1992-től az ENSZ Egyetem Helsinkiben működő Világgazdaság-fejlesztési Intézetének főigazgatójaként tevékenykedett. Az ENSZ Egyetem Igazgatótanácsának elnökeként (1990–1992), illetve az UNICEF Kormányzótanácsának alelnökeként dolgozott. Ezt követően több éven át volt az ENSZ Gazdaságfejlesztési és Tervezési Bizottságának alelnöke.

Szakterülete a világgazdaság, a globalizáció elméletei, valamint politikai, társadalmi és gazdasági következményei.

Munkásságát 2007-ben Széchenyi-díjjal ismerték el.

Gyermekként tagja volt a katolikus Szívgyárdának, de azt is megtapasztalta, hogy milyen üldözöttként bujkálni a romok között. Vegyészmérnöknek készült, de közgazdászdiplomát szerzett, nem sokkal később pedig egyike volt annak a két embernek, aki Magyarországról elsőként dolgozhatott és kutathatott az Egyesült Nemzetek Szervezetében. 136 országban járt, dolgozott tanácsadóként Afrikában és a Közel-Keleten is. Tanított, akadémiai kutatóintézetet alapított, számtalan tanulmányt és könyvet írt. Hegymászóként feljutott a Mont Blanc-tömb egyik csúcsára is. Most pedig az mta.hu-nak mesél életéről Simai Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

Velancsics Béla: Itt ülünk a Corvinus Egyetem Világgazdasági Intézetében, Simai Mihály professzor úr apró dolgozószobájában. Kérem, meséljen a családjáról! Milyen körülmények között nevelkedett?

Simai Mihály: Budapesten születtem, 1930. április 4-én. A testvérem még az én születésem előtt elhunyt. A szüleim 3 éves koromban elváltak. Apám vidékre, Szeghalomra költözött, gazdálkodott. Ott kapcsolatban állt a környékbeli uradalmakkal, mindenekelőtt a Tisza családdal. Egyebek mellett azzal foglalkozott, hogy az uradalmaktól megvette az úgynevezett lehajtott ökröket, vagyis azokat, amelyeket egy ideig dolgoztattak, de miután legyengültek, eladtak. Apám megvette ezeket az ökröket, felhizlalta, majd továbbadta őket Budapestre vágóállatnak. Ezen keresztül jó kapcsolatban volt az uradalmakkal, különösen Tiszáékkal. Így találkoztam én például ifjabb Tisza Kálmánnal is. Anyám nyelvtanárnő volt, és Budapesten élt. Én a válás után anyámnál maradtam. Az életem úgy alakult, hogy ifjúságom nagy részét Budapesten, a kisebb részét pedig, főleg a nyarakat, Szeghalmon töltöttem.

Anyámmal nem voltunk jó anyagi helyzetben. Apám ugyan időnként támogatót bennünket, de hát anyám egy magán leánynevelő intézetben tanított angol nyelvet, amiből nem volt könnyű megélni. A város peremén laktunk Zuglóban, volt egy kis családi házunk, amit anyám hitelből építtetett fel, ezt törleszteni kellett. Maga a környék nagyon elmaradott volt, Pest szélén, a Rákos patak környékén feküdt. Láttam, hogy élnek ott nálunk is szegényebbek. A homokbuckákban építettek maguknak valamiféle kunyhót, kibélelték fával, s ott teleltek meg nyaraltak, mert nem volt lakásuk. De voltak a környéken bolgárkertészetek is. Szóval, elég széles skálán ismertem meg abban az időben a hazai világot.

Én az elemi iskola első négy osztályának a befejezéséig részben utcagyerek voltam, mert anyám nem sokat tudott törődni velem, egész nap dolgozott, úgyhogy a szomszédok segítettek, támogattak. Nagyon nagy mértékben magamra voltam utalva.

„RÉSZBEN UTCAGYEREK VOLTAM”

V. B.: Mi érdekelte gyerekkorában?

S. M.: Már második elemista koromban elkezdtem foglalkozni vegyi anyagokkal.

V. B.: Olvasott erről valamit? Vagy látott az iskolában egy kísérletet, ami felkeltette az érdeklődését?

S. M.: Nem. Viszont azok között a gyerekek között, akikkel mi ott együtt játszottunk, éltünk, voltak idősebbek is. Rájöttek, hogyan kell nagyon egyszerűen puskaport csinálni. Meg petárdákat. Úgyhogy én ezt nagyon hamar megtanultam. Egy alkalommal majdnem kilőttem a fél szememet. Akkor hagyatta velem abba anyám a vegyészetet.

V. B.: Sikerral?

S. M.: Sikerral. De azóta is érdekel. Ami az ottani életünket illeti, anyám aktív szerepet játszott a „szürke testvérek”¹ munkájában. Ebben a Slachta Margit-féle szervezetben is dolgozott aktivistaként, miközben a szociáldemokratákkal is kapcsolatban volt. De neki köszönhető, hogy ott voltam, amikor Pacelli bíboros, a későbbi XII. Piusz gyerekeket áldoztatott a Hősök terén...

V. B.: ...1938-ban az Eucharisztikus Világkongresszuson.

S. M.: Igen. De már korábban részt vettem anyámmal a Cserkész Világszövetség dzsemboriján, amit 1933-ban Magyarországon tartottak. Anyám egy ideig a *Daily Herold*nak is tudósítója volt, s engem kivitt oda. Kaptam ott valakiktől egy nagy cserkészkalapot is. Ez csak a bombázáskor pusztult el sok minden egyébbel együtt.

¹ A Szociális Testvérek Társasága. Az 1923-ban Slachta Margit által alapított szervezet tagjai szürke színű fátylat hordtak.

Rajtuk keresztül én igen fiatalon bekerültem a Szívárdába², ami a katolikus egyház ifjúsági mozgalma volt. Minden vasárnap ellátogattunk valamelyik zarándokhelyre vagy valamelyik szerzetesrend kolostorába, és akkor ott az ember sok minden iránt érdeklődött, és nagyon sokat megtanult. Az iskolában, ahova jártam, egyébként nem nagyon törődtek velünk, de jó tanárok voltak.

V. B.: Volt olyan tanáregyéniség, akinek a hatására valamilyen tanulmányokba fogott, vagy elkezdett jobban érdeklődni valami iránt?

S. M.: Igen. Az elemiben, Zuglóban, a Telepes utcában Fazekas tanító bácsi, akit rendkívül izgatott a földrajz, és hatalmas térképeket hozott be az osztályba. Fölkeltette az érdeklődésemet a földrajz és a világ iránt. A középiskolában, Szeghalmon Fülöp Károly, aki a magyar irodalmat tanította emberarcú, társadalomba ágyazott módon, s a társadalmi folyamatok iránti érdeklődésemet keltette fel. Az egyetemen Bognár József, aki az ideológiai dogmákkal szemben a reálfolyamatok fontosságát és a jövőorientációt tekintette meghatározónak a közgazdasági elemzésben, és Haász Árpád, aki tapasztalatai alapján a 20. század európai politikai viszonyainak realitásait világította meg.

V. B.: Hány éves volt, amikor Zuglóban megkedvelte a földrajzot? Tíz-tizenkettő?

S. M.: Még fiatalabb, kilenc-tíz. Az iskola mellett egyébként, viszonylag fiatalon, dolgoznom is kellett. Kifutó voltam egy fűszerüzletben. Ami azt jelentette, hogy reggelként hajnali fél 6-tól tejet kellett kiszállítani oda, ahol megrendelték, meg friss zsömlét. Ezért az ember borraivalót is kapott. Mi a fűszerestől a javadalmazást főleg élelemben kaptuk, ami nagyon sokat segített nekünk. Érdekességként jegyzem meg, hogy anyám amúgy rendkívül gazdag családból származott. A nagyapámnak, azt hiszem, három felesége volt, anyám a harmadik feleségtől volt. A nagyapám első két házasságából származó gyermekek örökölték a vagyont, anyámat már nem nagyon támogatták. Egyik nagybátyámtól azonban, akinek malmai voltak Bácskában, hosszú ideig minden évben kaptunk egy zsák lisztet.

Aztán 1944-ben az amerikaiak tévedésből lebombázták a családi házunkat. Nem minket akartak eltalálni, hanem a Rákosrendező pályaudvart, ami viszont érintetlen maradt.

² A Jézus Szíve Szövetség gyermektagozata. A 6–14 éves katolikus fiúk és leányok szervezete. Célja a valláserkölcsei és hazafias nevelés elmélyítése, ezen belül a családi élet megszerettetése, a tekintélytiszteltet fejlesztése, a munkára és a kötelességteljesítésre nevelés (*Magyar Katolikus Lexikon*).

V. B. Nem volt otthon senki? Nem sérültek meg?

S. M.: Nem. Mi nem messze az otthonunktól, a Telepes utcai iskolába jártunk óvóhelyre. Amikor megszólaltak a szirénák, rohantunk oda. Azt is találat érte, de az egy magasabb épület volt, ott a felső szint omlott le. A környékünkön sajnos sokan meghaltak. A villákban az emberek kis óvóhelyeket ástak maguknak, s nem gondoltak arra, hogy ha jön egy 200 vagy 500 kilós bomba, akkor attól nem véd meg semmi. Úgyhogy ott, a környéken nagyon sokan meghaltak, a barátaim közül is.

V. B.: Önök akkor hajléktalanná váltak az édesanyjával? Vagy volt rokon, akihez menni tudtak? Befogadta valaki Önöket?

S. M.: Hajléktalanná váltunk. Rokonunk nem volt. Ismerőseink voltak. De történt egy ennél is nagyobb baj. Anyám, aki részben Angliában tanult, Angliában kapcsolatba került az angol Munkáspárttal. Magyarországon pedig a Szociáldemokrata Párttal. 1944-ben, a nyilasok hatalomátvétele után részt vett a Szociáldemokrata Párt illegális tevékenységében. Egy alkalommal éppen egy ilyen illegális szociáldemokrata találkozóra ment ugyancsak Zuglóba, amikor annak a háznak a házmestere, ahol a találkozó volt, följelentette őket. Én egyébként szintén abban a házban voltam, de egy másik lakásban egy barátomnál. Anyámékon rajtaütöttek a nyilasok, és őt negyedmagával a helyszínen kivégezték. Én egyedül maradtam. Nem volt hova mennem. A környéken, a romok között éjszakáztam, ennivalót a kibombázott házból próbáltam szerezni.

V. B.: Meddig tartott ez az állapot, meddig volt egyedül?

S. M.: Nem sokáig, megkerestem ugyanis a „szürke testvérek” egyik csoportját. Velük maradtam, s így ért 1945. január 4., amikor a szovjet csapatok felszabadítottak. De én akkor még ott maradtam Zuglóban, a Lőcsei úton. Pár nappal később jött egy magyar karszalagos férfi vezetésével három szovjet katona, és a férfiakat kizavarták egy „kis munkára”, málenkij robotra. A holttesteket kellett összeszedni. Fiatal, még 15 éves se voltam, de idősebbnek látszottam. Mondtam nekik, hogy kérem szépen, én fiatal vagyok. Nem baj. Menni kellett dolgozni.

„EGYRE JOBBAN
KEZDETT ÉRDEKELNI
AZ IRODALOM ÉS A POLITIKA”

V. B.: Csak a környéken dolgoztatták Önöket?

S. M.: Igen. Nekem egyébként télikabátom nem volt. Az ember úgy jutott ruhákhoz, hogy bement a lebombázott házakba, hátha talál valamit. Én bejutottam a XIV. kerületi tűzoltóparancsnok házába, amit lebombáztak, a tűzoltóparancsnok elmenekült. Egy tűzoltókabátot és egy tűzoltónadrágot szedtem össze. Vastag volt, posztóból készült, nagyon jó volt. Az egyik szovjet katona, aki látta, hogy nincs télikabátom, egy holttestről leszedett egy télikabátot, és rám adta. Aznap este azt mondták, hogy kapunk ennivalót, elvisznek bennünket oda, ahol majd kapunk enni, s ez Zuglóban a Mexikói út környékén egy textilgyár volt. Nem működött, raktár volt. Valóban kaptunk meleg levest, egy darab katonai kenyeret meg szalonnát. S akkor közölték, hogy most már késő van. Egész nap szedtük a hullákat, rengeteg hulla volt az utcán szerteszét. Közöttük német, román katonák is, akik az utcai harcokban estek el. A Bosnyák téren volt egy nagy gödör, abba raktuk be őket.

V. B.: Volt ott ismerőse, vagy teljesen ismeretlenekkel kellett dolgoznia?

S. M.: Voltak ismerősök is, de idősebbek. Egy gyerek volt, akivel együtt jártunk elemibe. Őt is összeszedték. A Bosnyák téri piacon szereztünk egy húzós kocsit, és arra raktuk föl azokat, akiket összeszedtünk. Nagyon könnyű volt, mert teljesen kővé voltak fagyva a holttestek, tehát könnyen lehetett őket kezelni. S kaptunk enni. És akkor azt mondták, hogy most már nem lehet visszamenni oda, ahol laktunk, késő van, kijárási tilalom van. Nekem ez az egész dolog nem tetszett.

V. B.: Hallott egyébként arról, hogy mi történik? Hogy teljesen ötletszerűen fogdossák össze az embereket?

S. M.: Mindenki arról beszélt, főleg az idősebbek, hogy na, most bennünket elvisznek Szibériába. Én mindenesetre vissza akartam menni. Jól ismertem a környéket. Úgyhogy fölálltam egy ládára, és átmásztam a kerítésen.

V. B.: Nem állítottak öröket?

S. M.: Sötét volt, éjszaka. Közölték, hogy ha valaki megszökik, azonnal lelövik. Úgyhogy senki nem mozdult. Én mozdultam, átmásztam a kerítésen. Aztán egy olyan óra múlva odaértem, ahová igyekeztem. De minden be volt zárva. Nem akartak beengedni. Kiabáltam. A végén kijött valaki, de nem hitte el, hogy én ott laktam. Aztán mégis bementem, és ott maradtam. Pár napig ott voltam, aztán gondoltam, hogy elindulok apám lakhelyére, Szeghalomra.

V. B.: Tudott róla egyébként bármit is?

S. M.: Semmit. Apám ugyanis zsidó volt. Amikor jött a deportálás, jómódú emberként a Gestapo másokkal együtt túszként elvitte a debreceni börtönbe. A debreceni börtönt lebombázták. Ő kiszabadult, de másokkal együtt elfogták, és elvitték Ausztriába. Szeghalomról és környékéről a zsidókat nem Auschwitzba vitték – az ortodoxokat kivéve, akik szakállal járkáltak –, hanem elvitték őket mezőgazdasági munkára Ausztriába. Apám a családjával együtt egy kis ausztriai faluban dolgozott. Egyébként az osztrákok a háború után azt akarták, hogy maradjon ott, mert egyrészt meg voltak vele elégedve, másrészt nem volt elég munkáskéz. Úgyhogy ő onnan valamikor május körül jött haza. Szeghalmon a rokonok közül csupán néhányan maradtak.

„EGY TETTEMEL
FELEJTHETETLENNÉ TETTEM
MAGAM”

V. B.: Hol lakott addig, amíg édesapja haza nem jött?

S. M.: Rokonoknál. Az egy nagyon egyszerű hely volt. Egy tettemmel felejthetetlené tettem magam. Ugye, az oroszok meg a németek minden állatot elvittek, ami csak mozgott. Az apámék tanyája a Berettyó folyó túlsó oldalán volt, nem a falu felőli oldalán, a hidat pedig fölrobbantották. Kimentünk erre a tanyára, hátha ott van még valami. Ott sem volt semmilyen állat, kivéve egy öreg tehenet. Nemcsak hogy nem vitték el, de életben is volt. Ott legelészett a legnagyobb lelki nyugalommal. Igazi kincs volt. Akkor még a Berettyó be volt fagyva. Át lehetett húzni rajta a tehenet be a faluba. Igen ám, de amikor elolvadt a jég, a tehenek nem volt mit ennie. Valahogy ki kellett tehát vinni a tanyára, és ott etetni. De hogy lehet egy tehenet egy nagyobb folyón átvinni? Ott az emberek ladikkal jártak, és egy tehén nem szívesen megy be egy ladikba. Én azonban sikeresen beerőttem a ladikba, s attól kezdve reggel átladikoztunk a másik oldalra, majd este vissza. S úgy megszokta a tehén a ladikozást, hogy az egész falu a csodájára járt. Dajkának hívták – sose felejttem el. Szegény 1946-ig bírta, és adta a tejet.

V. B.: Hová járt iskolába?

S. M.: Szeghalmon működött egy nagyon jó középiskola, a Péter András Gimnázium. Ez egy református gimnázium volt, és mikor apám hazajött, akkor én már az 1945-ös esztendő második félévében abba a gimnáziumba jártam. Ott is érettségiztem.

V. B.: Megmaradt a földrajz iránti érdeklődése?

S. M.: Nem csak a földrajz iránti. Ezt is az iskolának köszönhetem, ami egyébként egy nagyon érdekes iskola volt. A környéken, a Kissárréten korábban nem volt 60 kilométeres körzetben gimnázium. Élt ott azonban egy Péter András nevű, jómódú, 600 holdas gazdag paraszt, aki valamilyen oknál fogva összeveszett a családjával, és azt mondta, hogy ezeknek a disznóknak nem ad semmit, hanem létrehozott egy alapítványt, és a református egyháznak adta a 600 holdat azzal, hogy a jövedelméből egy gimnáziumot kell alapítani. A presbiterek között nagy viták folytak, hogy nem lenne-e jobb mégis mást csinálni, mert mi a fenének kell ide gimnázium. De végül is a debreceni püspökség úgy döntött, ha Péter András gimnáziumot akar, legyen gimnázium. Na de honnan kerítsenek tanárokat? Egy párat sikerült összeszedni, de a leglényegesebb az volt, hogy Romániából, a nagyenyedi kollégiumból nagyon sok tanár menekült át Magyarországra. A nagyenyedi kollégium kiváló oktatási intézmény volt, és ezek a tanárok különösen jól felkészült emberek voltak. Volt egy irodalomtanárunk – Fülöp Károlynak hívták –, aki nem könyvből tanította az irodalmat, hanem jegyzetei voltak, amiket még Nagyenyeden készített. Kitűnő ember volt. Nagyon jó történelemtanárunk is volt. 1946 elején önképzőkör indult, 1947-ben pedig már én voltam az elnöke. Akkor már egyre jobban kezdett érdekelni az irodalom és a politika. Fülöp Károly Nagyenyeden valószínűleg tagja lehetett a Román Kommunista Pártnak, mert egyértelműen kommunista elveket vallott.

V. B.: Hogyan fogadták ezt egy református iskolában?

S. M.: Abban az időben nem volt már nagy probléma, mert egyrészt ott volt a szovjet parancsnokság, másrészt megalakult a kommunista párt.

V. B.: A koalíciós időszak évei meglehetősen színesek voltak.

S. M.: Szeghalomról szólva ráadásul érdemes megjegyezni, hogy Tildy Zoltán – a későbbi köztársasági elnök – Szeghalmon volt református lelkész. És természetesen a helyi kisgazdapártnak is a vezetője volt. Apám egyébként kisgazdapárti volt. De visszatérve Fülöp Károlyra, ő

tehát belépett a kommunista pártba, és hatunkat az osztályból, ha úgy tetszik, szintén be-szervezett vagy bevitt a pártba.

V. B.: Az Ön részéről akkor ez nem egy tudatos lépés volt? Inkább beléptették?

S. M.: Érdekes helyzet volt, mert anyám szociáldemokrata volt. Gyerekkoromban pontosan tudtam, hogy mi a szociáldemokrácia, sőt azt is tudtam, hogy adva van egy kommunista párt is Magyarországon, ami illegális. Anyám a szociáldemokrata pártnak Magyarországon az úgynevezett anglofil szárnyához tartozott. Tehát azokhoz, akik a Munkáspárttal voltak kapcsolatban. Ez, mondhatni, a Magyar Szociáldemokrata Pártnak az akkori jobboldala volt. A mi lakásunkon ezek közül, sőt a vezetők közül is viszonylag sokan megfordultak. Ismertem őket, és nem volt ismeretlen számomra a politika, csak különösebben nem izgattam magam miatta. De Szeghalmon érdekelni kezdett. Megismertem mindegyik pártot. Az osztálytársaim közül többen csatlakoztak a parasztpárthoz. Hatan csatlakoztunk a kommunista párthoz. Szociáldemokrata senki nem volt, de kisgazdapártiak szép számmal akadtak.

Az első tudományos munkám is a politikához kötődik: 1947 elején egy nagy tanulmányt írtam a fasizmusról. Arról, hogy tulajdonképpen mi a fasizmus.

V. B.: A dimitrovi tételek nyomán?

S. M.: Nem. Akkor arról mi nagyon keveset tudtunk. Élt egy ügyvéd Szeghalmon, aki elmenekült onnan. Óriási könyvtára volt, amelyet a helyi vezetés döntése nyomán át kellett adni a gimnáziumnak. Ebben a könyvtárban rengeteg érdekes anyagot találtam. A 30-as évek viszonylag progresszív magyar irodalmát. És az ember ebből nagyon sokat tanult.

V. B.: Tudna példákat mondani, kikre gondol?

S. M.: Például Lajos Ivánra³. Részben az ő munkásságára támaszkodtam, ami azért volt különösen érdekes, mert egyik könyvében idézte a náci elképzeléseket Magyarország jövőjéről. Ezekre a mondatokra azóta is szóról szóra emlékszem, és később utána is néztem, hogy jól maradt-e meg a memóriámban az idézet, ami így szól: „Ezt a gyűlölködő cigány magyarságot pedig kitelepítjük erről a szép tájról, és visszakergetjük őket oda, ahonnan jöttek, Ázsiába. És ezt a szép országot átadjuk az igazi gazdájának, a németeknek.” Ez abban az időben ebben a gimnáziumban érdekes, új felfedezésként hatott.

³ Lajos Iván (1906–1949) – legitimista jogász, író. Hírnevét leginkább egy 1939-ben megjelentetett könyvnek köszönhette. A „szürke könyvként” is emlegetett, *Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében* című kötetében arról írt, hogy Németország egy esetleges új háborúban vereséget szenvedne.

V. B.: Az 1947-es országgyűlési választásoknak, az úgynevezett kékcédulás választásoknak milyen hatásuk volt az iskolában?

S. M.: Például az, hogy minket a gimnázium kisgazda igazgatója, aki később államtitkár lett, kirendelt a kisgazda nagygyűlésre. De progresszív ember volt. Erősen németellenes, náciellenes. A nagygyűlésen két ember tartott előadást.

Az egyik Bognár József⁴ volt, a közgazdász, a másik meg Kiss Gergely, egy képviselő Vésztőről. Paraszt képviselő, tipikus helybéli, kuláknak nevezett valaki.

Engem Bognár előadása nagyon megfogott. Arról beszélt, hogy milyen lesz majd a fölépülő Magyarország, és hogy ő az úgynevezett Kert-Magyarországban hisz, amely a szövetkezetekre épül. És miután én önképzőköri elnök voltam, odamentem hozzá, és megkérdeztem tőle, hogy meddig marad, nem látogatna-e meg bennünket, és nem beszélne-e erről nekünk az önképzőkörben. Aztán megkérdeztem az igazgatót, ő is nagyon örült. Bognár József eljött, és egy nagyon kellemes beszélgetést folytattunk. Ez azért érdekes, mert később, már az egyetemen ismét összetalálkoztam vele, majd tulajdonképpen élete végéig együtt dolgoztunk különféle beosztásokban. Sokáig a helyettese voltam, majd az utódja. Szóval ekkor, 1947-ben kezdődött a kapcsolatunk.

1948-ban érettségiztem. Azt terveztem, hogy vegyész mérnöknek megyek. Anyámnak volt egy testvére, aki Csepelen volt gyógyszerész. Gyerekük nem volt, és ő arra gondolt, hogy én majd átveszem tőle a gyógyszerterát. Ő nemcsak gyógyszerész volt, hanem abban az időben gyógyszereket is gyártott. Történt viszont, hogy egy barátom Szeghalomról Pestre került, az ELTE-re. Irodalmár lett és népi kollégista. Utána is kapcsolatban maradtunk, és amikor 1948 húsvétja körül hazajött, mondta nekem, hogy készül egy új egyetem. Egy olyan egyetem, ami közgazdasági kérdésekkel, társadalmi kérdésekkel foglalkozik. Nem érdekel-e engem. Mondtam, dehogynem, érdekel. Majd írja meg. S írt is nekem. Azt is mondta, hogy jó lenne, ha elmennék valamelyik népi kollégiumba. Kérjem a felvételemet előbb oda, mert minden egyetemről kerültek hallgatók ezekbe a népi kollégiumokba. Azt mondta, hogy szerinte a Dózsába jelentkezzem, mert az a legvegyesebb népi kollégium. Jelentkeztem, és előbb vettek föl a Dózsa Kollégiumba, mint az akkor induló közgazdasági egyetemre.

⁴ Bognár József (1917–1996) – közgazdász, akadémikus. 1947 és 1949 között Budapest főpolgármestere volt, majd több minisztériumot is vezetett. 1956. október 25-től 1956. október 31-i lemondásáig Nagy Imre kormányában miniszterelnök-helyettesi pozíciót töltött be. 1956-tól tanszékvezető volt a budapesti közgazdaságtudományi egyetemen, több évig a kereskedelmi kar dékánjaként is dolgozott. 1965-ben választották a Magyar Tudományos Akadémia tagjává. 1963-tól az MTA Afro-ázsiai Kutatóközpontját, 1973-tól 1987-ig az új tudományos intézményt, az MTA Világgazdasági Kutatóintézetét vezette.

V. B.: Hogyan zajlott egy nékoszos felvételi?

S. M.: A nékoszos felvételi három részből állt.

V. B.: A tárgyi tudást vagy inkább az ideológiai elkötelezettséget nézték? Esetleg mindkettőt?

S. M.: Mondok egy példát, amit azóta is a szememre hány az illető. Volt egy kérdés, hogy pokolra jut-e az, aki káromkodik. Afféle beugrató kérdés volt. Mellettem ült egy mátészalkai kislány, aki odasúgta nekem: „Te, erre mit írnak?” Mondom: „Amit te gondolsz.” Erre beírta a kérdésre, hogy pokolra jut-e, aki káromkodik, hogy: „Amit te gondolsz.” Őt is fölvtették, de ezt a fejére olvasták.

Voltak aztán tárgyi tudást vizsgáló kérdések, irodalmi kérdések is. Például: „Írjon le egy rövid Petőfi-verset!” Le kellett írni fejből. A szóbeli beszélgetésen mindenkinek a múltjáról érdeklődtek, a családi háttéréről meg arról, hogy látja a mai világot, mit vár a Nékosztól, és hogy mit gondol, ő milyen szerepet játszhat a Nékoszban.

S volt egy harmadik része is a felvételinek, ami már kisebb csoportokban zajlott. A népi kollégiumokban szobaszövetkezetek voltak. A felvételi vizsgán már adtak nekünk ott szállást is.

V. B.: Hol volt az épület?

A Dózsa György út és a Városligeti fasor sarkán. Szóval öten voltunk, és megnézték, hogyan jövünk ki egymással, hogyan tudunk beilleszkedni a közösségbe. Ennek alapján engem már felvettek a kollégiumba.

Ennél sokkal kevésbé volt bonyolult az egyetemi felvételi, ami abból állt, hogy kellett írni egy életrajzot ott a helyszínen, az egyetemen. Azt odaadtuk valakinek, aki leült velünk beszélgetni. Átnézte az életrajzot, de igen felületesen érdeklődött. Miután nekem más lábbelím nem volt, csizmában jártam. Rám ezért úgy tekintettek, mint amolyan félparasztra. Ráadásul akkor apám még gazdálkodott is, volt földje is, amit később elvettek. Az egyetemen egyébként nagyon jól éreztem magam.

V. B.: Önt is magával ragadta a nékoszos „holnapra megforgatjuk az egész világot” hangulata?

S. M.: Színes, érdekes élet volt. Ami azért is jó volt, mert az ember sok mindenkivel megismerkedett, nagyon szoros barátságok alakultak. A mi esetünk még egy okból érdekes volt. Ugyanis minden kollégiumnak volt egy fővédnöke. A mienk pedig Rajk László volt.

V. B.: Mit jelentett ez a gyakorlatban? Rajk László odajárt önökhöz?

S. M.: Hogyne, többször járt ott. De az is fontos volt, hogy a kollégium élelmezése is attól függött, hogy a fővédnök mit tud szerezni a kollégistáknak. Rajk pedig a Dózsának sok mindent tudott szerezni. A Dózsának rendkívül jó volt a konyhája, miközben az egyetemi menza borzalmas volt. Rajknak jó kapcsolatai voltak a jugoszlávokkal. Volt egy Magyar–Jugoszláv Baráti Társaság, amelyik meg akarta alakítani az ifjúsági tagozatát. Úgy döntött valaki, hogy a Dózsa Kollégium tagjai – egyöntetűen mindenki – legyenek a Magyar–Jugoszláv Baráti Társaságnak az ifjúsági szervezete. Ami abból is állt, hogy lehetett volna menni brigádmunkára Jugoszláviába. Igen ám, de 1949-ben Rajkot letartóztatták.

V. B.: Hogy fogadták ezt? Gondolom, megdöbbenetek.

S. M.: Döbbenet volt. Az ember el sem tudta képzelni Rajkról, hogy ő bármiféle olyan dolgot csinált, mint amivel vádolták.

V. B.: Külön hab lehetett a tortán a kollégium szempontjából a jugoszláv kémkedés.

S. M.: Mindenki gyanússá vált a Dózsában.

„MINDENKI GYANÚSSÁ VÁLT A DÓZSÁBAN”

V. B.: Nem féltetek attól, hogy esetleg Önöket is előveszik a jugoszláv kapcsolataik miatt?

S. M.: De. Illetve a kollégiumi társaságot el is kezdték győzködni arról, hogy Rajk egy gaz csirkefogó. A kollégiumban lakott Hegedűs András is.

V. B.: A későbbi miniszterelnök, majd szociológus.

S. M.: Az ő feladata volt, hogy meggyőzzön minket Rajk gazságairól. Úgyhogy egy teljes héten keresztül foglalkoztak velünk, kvázi agymosás zajlott. Elmondták, hogy mi minden történt, hogy Rajk csak szerepet játszott. Az ember hitte is, meg nem is. A Dózsa Kollégiumból egye-

seket kiemeltek. Különleges feladatokra szemelték ki őket, a Szovjetunióba kerültek. Katonatisztekre volt például szükség. Így lett a kollégisták közül például Szűcs Ferenc a magyar katonai hírszerzés vezetője, vagy Oláh István honvédelmi miniszter. Körülbelül 4-5 embert vittek el így a Szovjetunióba tanulni magas szintű katonai főiskolára. A bölcsészeket elvitték a bölcsész kollégiumba. Viszont hozzánk jöttek mások. Az 1949/50-es tanévben már új helyet is kaptunk. Bevittek bennünket a Veres Pálné utcába. Ott volt egy zárda. Az apácákat addigra már elüldözték, és nekünk adták a helyet, ahol egészen 1951 elejéig voltam, amikor is kivettek a kollégiumból, mert apámat kuláknak nyilvánították. A szeghalmi tanácsról vagy a pártbizottságról jött egy levél az egyetemre, amelyben megkérdezték, hogy milyen alapon van egy ilyen kulákcsemete népi kollégiumban.

V. B.: Csak a kollégiumi férőhelyét fenyegette veszély, vagy az egyetemi hallgatói jogviszonyát is?

S. M.: Az egyetemi hallgatóit is. Ott problémás volt a kulákszarmazás. Ugyanakkor én az egyetemen elég sok társadalmi munkát végeztem, sőt megalakítottuk az úgynevezett természetjáró mozgalmat, és én lettem nemcsak a Közgáz, hanem az összes egyetemi természetjáró szervezetnek az elnöke. Úgyhogy Nagy Tamás professzor, aki egyébként sem helyeselte ezt az egész kulákügyet, közölte velem, hogy mindezek alapján én az egyetemen maradhatok, de semmiféle ösztöndíjat nem fogok kapni. Ennek következtében ott maradtam gyakorlatilag egy fillér nélkül, mert apámtól mindent elvettek. Aztán ő rövid időn belül meg is halt, szívinfarktust kapott. Az történt, hogy 1948-ban öt jobb módú gazda összeállt rizstermelésre. Jelentős hitelt vettek fel. Munkához láttak, és kitűnő rizstermés ígérkezett. A termést azonban államosították, de a felvett hitelt nekik kellett visszafizetni. Ezért apámtól elvették a földjét, az természetes, csak hogy a házáat is elvették.

V. B.: Gyakorlatilag nagyon rövid időn belül földönfutóvá vált?

S. M.: Így van. A kor illusztrálására az egyik nagybátyám esetét is elmondanám: ő a Sebes-Körös Vízszabályozó és Ármentesítő Társulatnak volt az elnöke és főmérnöke, 1947-ben megmentette a falut. Amikor ugyanis jött a nagy jeges árvíz, akkor ahelyett, hogy a falura engedte volna a vizet, szabad földterületekre irányította. Ezeket azonban akkor már kiosztották az új földhöz juttatottak között. Ezért népellenes bűnösnek nyilvánították, kirúgták, le is tartóztatták, de aztán nem történt vele semmi, csak megfosztották az állásától, a tulajdonától, és elment valahova dolgozni.

Visszatérve a kollégiumból történő távozásomra, volt egy nagynéném Pesten, akinél lakhattam. De ő sem volt jó módú, pénze nem volt.

Jött egy új professzor az egyetemre, aki a kereskedelem gazdaságtanát kezdte el tanítani. A professzor nem más volt, mint Bognár József, az ismerős. Akkor ő volt a belkereskedelmi miniszter. Odamentem hozzá, hogy: „Kedves Bognár elvtárs, nem tudom, emlékszik-e...” „Hogyne, hogyne! Na mi van most magával?” Elmondtam neki, hogy mi van, és hogy nem tud-e nekem valamiben segíteni. Azt mondja: „Na várjon. Mondja, Simai, tud maga oroszul?” Mondom, hát tanulok oroszul, olvasni már tudok. „Van nekem egy ajánlatom. Nekünk nagy szükségünk lesz orosz szakkönyvek fordítására. Kezden el könyveket fordítani, ezért mi magát jól meg fogjuk fizetni.” Kaptam egy orosz szakkönyvet: „Közétkeztetési vállalatok szervezése” – oroszul.

„AZ EMBER ILYEN ESETBEN MINDEN IRÁNT, MÉG A HALAK IRÁNT IS ÉRDEKLŐDIK”

V. B.: Nem rémült meg a feladattól?

S. M.: Nem is értettem, miről van szó. De elvállaltam. Egy egyetemi ismerős segítségével, aki szakmailag segített, elkezdtem szótárral, szóról szóra fordítani. Minden szót meg kellett néznem. Úgyhogy mire a harmadik könyvet fordítottam, addigra már ment a dolog.

V. B.: Gondolom abban az időben éjjel-nappal ez tölthette ki az idejét.

S. M.: Igen, de úgy tanultam meg az orosz nyelvet, hogy egyben a szaknyelvet is megtanultam. Sose felejttem el, volt egy orosz könyv, „A halak áruismerete” – „Товаровыяснение рыбных продуктов”. Ebben benne volt az összes halfajta neve, amit Oroszországban árusítottak. Megtanultam az orosz halak nevét magyarul. Ezt még szótárból is nehéz volt kikeresni. De még nehezebb volt, amikor a halak különféle részeit kellett szótárazni, mert a Hadrovics-Gáldi-féle orosz-magyar nagyszótár, ami abban az időben rendelkezésre állt, a halak belső részeivel nem foglalkozott. Úgyhogy ezeknek külön kellett utánanéznem. Itt van például a halnak a hasi színhúsa: „tyusa”. Ez nem volt benne a szótárban. De a „tyusa” oroszul azt is jelenti, hogy 'anyós'. „Tyusa vjalennaja kopcsonnaja” – „hidegen füstölt anyós”. Valami mégse stimmelhetett.

V. B.: Volt ezek között a lefordított könyvek között olyan is, ami fölkelte az érdeklődését? Olyan szakmai anyag, ami a közgazdászhallgató számára is érdekes vagy hasznos volt?

S. M.: Az ember ilyen esetben minden iránt, még a halak iránt is érdeklődik.

V. B.: Bognár József meg volt elégedve?

S. M.: Bognár József nagyon meg volt elégedve, úgyhogy amikor negyedéves lettem, kaptam egy másik nagy feladatot. Magyarországon abban az időben az áruellátás rendkívül egyenetlen volt. Ez volt a helyzet a cipőkkel is. A cipőgyárak döntően csak egy-két méretben gyártottak cipőt, így akinek más lába volt, az nem tudott magának megfelelő cipőt találni. Bognárnak eszébe jutott, hogy kutatómunkát kellene végezni: felmérni, hogy a cipőboltokban milyen méretű cipőket keresnek az emberek, és milyen méretűekből nem tudják kielégíteni a keresletet az ipar miatt. És néhányunkat megbízott – kezdetleges piackutatás – üljünk be a cipőboltba, és írjuk össze az igényeket. Ezért a munkáért jó pénzt fizetett a Belkereskedelmi Minisztérium. S ezután is jó kapcsolatban maradtam Bognárral.

V. B.: Volt rajta kívül más olyan tanár, aki afféle mentorként is segítette – akár a tanulmányait, akár azon túlmenően a boldogulását?

S. M.: Igen. Engem a térkép is érdekelt, de érdekelt a vasút is. És volt egy kitűnő tanárunk, aki közlekedési miniszter is volt egy időben, Bebrits Lajos⁵. Bebrits Lajos egy Amerikát megjárta magyar volt, és közlekedés-gazdaságtant kellett volna hogy tanítson, de helyette az amerikai élményeiről beszélt.

V. B.: Nem volt ez veszélyes abban az időben?

S. M.: Nem igazán. Mert ő az amerikai munkásmozgalomban vett részt, és amerikai munkásdalokat énekelt nekünk. De volt egy főosztályvezető a Közlekedési Minisztériumban, egy Déri nevű, aki viszont megtartotta helyette az órákat. Én a Dérivel is jó kapcsolatba kerültem. Mondtam, hogy érdeklődöm a vasút iránt. Így, amikor nyáron üzemi gyakorlatra kellett menni, én a vasúthoz, a MÁV-hoz kerültem, amihez az is hozzátartozott, hogy egész évre szóló, első

⁵ Bebrits Lajos (1891–1963) – politikus. 1917-től a Vasutas Szakszervezet és az SZDP tagja. 1923-ban az Egyesült Államokba ment, ahol belépett a kommunista pártba. 1930-ban kommunista tevékenysége miatt kiutasították. 1945-ig Moszkvában élt. 1945-től a debreceni ideiglenes kormány közlekedésügyi minisztériumában miniszteri biztos, majd államtitkár. 1949-től 1956. november 3-ig közlekedési és postaügyi miniszter. 1957–1959-ben több skandináv országban nagykövet. 1959-től 1962-ig az Országos Idegenforgalmi Tanács főtitkára.

osztályú, minden vonalra szóló szabadjegyet kaptam. Mivel nemcsak én voltam így, hanem egy barátom is, összevissza tudtunk utazgatni az országban. És nem is akármilyen feltételek mellett. Déri néhányunkat rábeszélte, hogy egyetem után menjünk el a vasúthoz. Volt egy nagy előnyöm, hogy engem megtanított anyám angolul. Az volt a hobbija, hogy zsenge ifjúságotól kezdve angolul szólt hozzám, úgyhogy rám ragadt az angol. Rengeteg angol versre tanított meg. Ma is több angol verset tudok, mint egy Angliában végzett ember. Két nyelven tudtam. Angolul és Bognárnak hála oroszul. Ennek köszönhetően hívtott a vasút nemzetközi osztálya, meg is volt a helyem.

De ahhoz, hogy az ember bekerülhessen a vasúthoz, el kellett végezni egy forgalmi tiszti tanfolyamot. Úgyhogy magánúton elkezdtem tanulni a vasúti forgalmi tiszti anyagokat. Közben viszont Dérit valamilyen politikai ügy miatt letartóztatták. Ennek ellenére elmehettem volna a vasúthoz, de egy barátom, aki már az egyetemen dolgozott, mondta, hogy van itt egy új tanszék, a nemzetközi gazdasági és politikai ismeretek tanszéke. Oda keresnek olyan tanársegédet, aki nyelvet tud, s nem akarok-e elmenni tanársegédnek. A fizetés sokkal alacsonyabb volt az egyetemen abban az időben is, mint másutt. De döntöttem, hogy odamegyek. Így kerültem erre a tanszékre 1952-ben.

V. B.: Tulajdonképpen ez volt az a pont, ahol a pályája a tudomány vagy legalábbis kezdetben a tanítás, majd a tudomány felé kanyarodott?

S. M.: Igen.

V. B.: Egyetemistaként még nem kacérkodott a gondolattal, hogy kutatással, illetve oktatással foglalkozzon?

S. M.: Nem.

V. B.: Milyenek voltak az első benyomásai az egyetemen?

S. M.: Kezdeném a tanszékvezető Haász Árpáddal, aki nagyon érdekes alakja volt a kornak. Haász Árpád a Galilei Kör⁶ egyik alapító tagja volt, aztán a Tanácsköztársaság idején az oktatási népbiztosságnál dolgozott, de nagyon alacsony beosztásban. A lényeg az, hogy Ausztriába került, ahol vezető szerepet játszott az Osztrák Kommunista Pártban.

⁶Galilei Kör – magyar polgári radikális diákegyesület, 1908 és 1919 között működött.

Részt vett a Schutzbund-felkelésben⁷. Oroszországba menekült, ahol 1938-ban fölítették neki a kérdést: „Haász elvtárs, mit akar csinálni? Itt akar dolgozni, vagy esetleg elmenne a náci Németországba illegális kommunista munkára?” Ő pedig úgy gondolta, hogy nagyobb biztonságban van illegális kommunistaként a náci Németországban, mint osztrák kommunistaként Oroszországban.

V. B.: A nagy tisztogatások ideje volt.

S. M.: Igen, Sztálin az Osztrák Kommunista Párt egész vezetését kivégeztette utána. Haász elment Németországba, de nemcsak ott, hanem a németek által megszállt francia területeken is dolgozott. Végül Mauthausenben kötött ki, de életben maradt, és visszament Ausztriába, ahol visszatért az Osztrák Kommunista Pártba. Igen ám, de Rákosiék olyan magyar kommunista kádereket kerestek, akik megbízhatóak, ismerik a szakterületet – és hazahívták. Azt ígérték neki, hogy a Kereskedelmi Minisztériumban kap magas beosztást. El is jutott az államtitkársáig. Majd mint olyan kommunista, aki Mauthausenben életben maradt, gyanús-sá vált, mondván, hogy biztos együttműködött a náccal. Úgyhogy kirúgták a minisztériumból. De nem csukták le, csak berakták a dokumentációs központba fordítónak. Majd – már 1948–49-ben – elkerült onnan. Amikor szerveződött ez a tanszék, a kapcsolatainak köszönhetően megbízták a vezetésével.

V. B.: Amelynek Ön is a tagja lett.

S. M.: Némi kitérővel. Ugyanis mindenkinek katonai szolgálatot kellett teljesítenie. Én a kereskedelmi szakon végeztem, úgyhogy a hadtáphoz kerültem. És hát az egyetem után el kellett végezni a tartalékos tiszti tanfolyamot. Úgyhogy én odakerültem a tanszékre, de jóformán egy lépést sem tehettem még, és behívtak tartalékos tiszti tanfolyamra. Ez egy három hónapos tanfolyam volt. A jobb kádereket hadtápfőnöknek meg hasonlóan osztották be, énbelőlem élelmezési tiszt lett. A székesfehérvári élelmezési raktár mellett működött egy élelmezési tiszti tanfolyam, ami egyben főzőtanfolyam is volt, mert bennünket szakácsoknak is ki kellett képezni. Úgyhogy a katonakönyvemben szerepel is a katonai szakács képzés.

V. B.: Gondolom, azért nem túl bonyolult ételeket főztek. Például gulyást?

S. M.: Ennél azért összetettebb volt a dolog, mert tiszti konyha is volt. Nagyon sok mindent meg kellett tanulni, és nem csak az emberek élelmezését. Abban az időben még voltak a had-

⁷A Köztársasági Védszövetség (Rebulikanischer Schutzbund) 1934 nyarán kirobbant, de rövid időn belül levert felkelése Ausztriában.

seregek lovai is, a lovak élelmezése is az élelmezési tiszthez tartozott. Elvégeztem tehát ezt a tanfolyamot, és kiderült, hogy nagyon rövid időre ugyan, de kihelyeznek mindenkit gyakorlatra egy élelmezési tiszt mellé. Engem a kiskunhalasi 1925. számú tüzérezredhez irányítottak. Amikor megérkeztem, éppen nagy zűr volt. Az előző héten letartóztatták az élelmezési tisztet, mert az alakulat szalmonellafertőzést kapott. Majd halálra ítélték, és kivégezték.

V. B.: Szabotázzsal gyanúsították?

S. M.: Igen. Ez egy olyan tüzérezred volt, amely teljes harckészültségben állt a jugoszláv hátnál, azaz minden pillanatban harcra késznek kellett lennie. Ha valaki szalmonellával megbénította az ezredet, az egyértelmű szabotázs – más magyarázat nem is lehetett. Amikor odaértem, a parancsnok közölte velem, hogy nekem kell átvennem az élelmezési tiszt feladatait.

V. B.: Amit, gondolom, nem fogadott kitörő örömmel.

S. M.: Fogalmam sem volt, mit kell csinálni. Szerencsére segített az ezred orvosa, egy nagyon kedves, de alkoholista ember, akit dr. Laxatívnek neveztek, mert mindenkinek hashajtót adott. Neki kellett mindennap felügyelnie a kosztot. Meg kellett kóstolnia, megvizsgálnia, nekem pedig mindig elmondta, hogy mit kell csinálni, hogy tisztaság legyen. A másik segítségem egy Egri nevű, úgynevezett jutasi őrmester volt.

V. B.: Tehát nem a kedves fajtából.

S. M.: Nem. De nagyon jóba lettünk. Úgyhogy én ott elkezdtem dolgozni mint élelmezési szolgálatvezető.

V. B.: Megúsztá az állomány az újabb szalmonellajárványt?

S. M.: Megúsztá. Én viszont a tervezett egy hónap helyett már három-négy hónapja ott voltam, és haza akartam menni. Írtam tehát Haász Árpádnak az egyetemre, hogy csináljon valamit, szabadítson ki onnan. Mert sok minden akarok lenni, de élelmezési tiszt nem. Ő pedig valahogy elintézte, hogy leszereljenek. Előtte el kellett mennem a kerületi katonai parancsnokságra, ahol az alakulat parancsnoka azt mondta: „Ide figyelj, garantálom, hogy megkapod azonnal a hadnagyi rangot – mert alhadnagynak kellett volna lennem –, de maradj itt élelmezési szolgálatvezetőnek. Nagyon meg vagyunk elégedve veled.” Megköszöntem a lehetőséget, de visszamentem az egyetemre. Ez 1952 decemberében, 1953 januárjában volt.

V. B.: Egy nem túl régi egyetem szinte teljesen új tanszékére került. Volt egyáltalán miből tanítani, illetve tanulni? Létezett valamilyen tanrend, vagy teljesen Önökre volt bízva, hogy miként állítsák össze?

S. M.: Haász Árpád korábban az Osztrák Kommunista Párt lapjának, a *Volksstimme*nek volt a főszerkesztője. Jó dolgokat is írt, előadóként sem volt kezdő, ismerte a világot. Ő állította össze a tanszék programját. A tanszék munkatársai – hatan voltunk – pedig kaptak két-két feladatot. Én azt, hogy foglalkozzam Nagy-Britanniával és a brit birodalom felbomlásával, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezetével.

V. B.: Vagyis, hogy ezekről a témákról írjon tanulmányokat és tartson órákat?

S. M.: Igen. Ahhoz, hogy az ember taníthasson, szóról szóra le kellett írni az előadása szövegét. A tanszékvezető megnézte, sőt előfordult, hogy ő olvasta fel. Átvette tőlünk, megmondta, ki csinálta, és felolvasta. Ez volt a gyakorlat. Tulajdonképpen Nagy Imre korszakáig szóról szóra le kellett írni mindent. Egyébként az egyetemen megismerkedtem magával Nagy Imrével is. Ő az agrártanszék vezetője volt, a szomszédban is voltak egy ideig, és én hallgattam az előadásait, tehát ismertük egymást.

Az egyetemen mint fiatal oktató bekerültem a szakszervezeti életbe. Én voltam a két tanszék szakszervezeti bizalmija, ami abból állt, hogy havonta be kellett szednem a szakszervezeti tagdíjat. Illetve ha volt rá lehetőség, mindenkit informálnom kellett, hogy lehet üdülésre jelentkezni. Hamarosan kultúrfelelős is lettem. Ezen túl a szakszervezet fő tevékenysége az egyetemen nem az oktatókra, hanem az alkalmazottakra irányult. Így nagyon jó baráti kapcsolatba kerültem az egyetem összes alkalmazottjával.

Később, 1956 elején szakszervezeti elnök is lettem az egyetemen, mert az előző szakszervezeti elnök elment, és engem választottak meg a helyére.

Visszatérve a tudományos munkára: nekem tehát el kellett készítenem egy tanulmányt Nagy-Britanniáról és a brit birodalom bomlásáról az őstörténettől kezdve egészen a jelenkorig. Ehhez voltak anyagok, volt szakirodalom, nem okozott nehézséget.

Az ENSZ már nehezebb ügy volt, Magyarország ugyanis akkor még nem volt tagja a szervezetnek. Megkérdeztem a tanszékvezetőt, hogy miből tanítsak. „Nézze, most jelentek meg Molotovnak az ENSZ-ben elmondott beszédei. Vegye elő azokat, és állítson össze belőlük valamit.” Úgyhogy Molotov beszédeiből kezdtem tanítani az Egyesült Nemzetek Szervezetét, és rájöttem, hogy 1948–49-ig Molotov érdemben foglalkozott az ENSZ-szel, és egész értelmes dolgokat mondott róla. Tehát rengeteget lehetett tanulni belőle. Lehet, hogy a beszédek nem ő írta, de mindenesetre sok tény tartalmaztak arról, hogyan szerveződtek meg az ENSZ különféle intézményei. Hogy hogyan gondolkodott a Szovjetunió. Hogyan került

szembe az Egyesült Államok és Nagy-Britannia az ENSZ jövőjét illetően, mert miközben az Egyesült Államok Nagy-Britannia legfontosabb szövetségese volt, a britek védték a gyarmatbirodalmukat, az Egyesült Államok viszont a gyarmati rendszer felszámolását támogatta...

V. B.: Ezzel kapcsolatban mondta Churchill, hogy: „Nem azért lettem Őfelsége miniszterelnöke, hogy a brit birodalom felszámolásánál elnököljek.”

S. M.: Igen. Molotov pedig támogatta az amerikaiakat az angolok elleni ügyekben. Szóval rengeteget lehetett tanulni.

V. B.: S gondolom, egyre jobban el is kezdte érdekelni a két téma.

S. M.: Persze.

V. B.: Volt abban az időben bárki más, aki ilyen szinten foglalkozott az ENSZ-szel?

S. M.: Volt egy Hajdu Gyula⁸ nevű jogászprofesszor, aki az ENSZ-nek mint jogforrásnak a témáit oktatta egy előadásban a jogi karon. Később meg is ismerkedtünk.

Az egyetemen én voltam az egyetlen, aki Angliával foglalkozott, és ennek köszönhetően olvashatott angol újságot. Az egyetemnek járt ugyanis a *Guardian* (akkor még *Manchester Guardian*). Úgyhogy én megkaptam úgy 2-3 naponként a *Manchester Guardian*: el kellett mennem az egyetem páncélszékéjébe, onnan kivennem aláírásra a lapokat, majd este 5 órára, a páncélszékéjé zárására vissza kellett vinnem.

V. B.: Be kellett számolnia valakinek arról, hogy mit olvasott?

S. M.: Nem. Ezt soha senki nem kérte.

V. B.: Voltak olyan dolgok, amikről csak a *Manchester Guardian*ből értesült?

S. M.: Bognár, aki belkereskedelmi áruellátást tanított, és arról is kellett beszélnie, hogy miért akadozik az áruellátás, elmondta, tudomásul kell venni, hogy az elmélet az egy nagyon szép dolog. És elméletben minden, ami itt van, nagyon szép, és nagyon szép lesz, ha majd sikerül megvalósítani, de mindent emberek csinálnak. És hosszú időbe telik, amíg az emberek képesek lesznek arra, hogy amit az elméletből megtanulnak, azt a gyakorlatban is megcsinálják.

⁸ Hajdu Gyula (1886–1973) – nemzetközi jogász, egyetemi tanár.

Ez a Bognár-féle kijelentés rendkívüli módon meglepett, mert addig ilyen egyetlen professzor sem mert mondani.

De volt olyan professzorunk is, egy számvitel-tanár, aki azzal kezdte az oktatást, hogy „szocializmus egyenlő számvitel”. S hogy mit mondott Sztálin elvtárs a számvitelről. Amikor Sztálin nevét kiejtette, akkor fölállt, és elkezdett tapsolni. Akkor nekünk is fel kellett állnunk, és el kellett kezdenünk tapsolni.

Volt egypár professzor, aki azért reálsan tanított a tervezésről. Berei Andor⁹, a tervhivatali elnök például a gyakorlatról egy szót se szólt, csak a tervezés elméletét adta elő. Tehát az ember akkor már nem volt olyan nagyon meglepődve, hogy más van a *Manchester Guardian*-ben, és más van Magyarországon meg ebben a világban, de minderről általában bölcsen hallgatott. Már csak azért is, mert az egyetemen ki volt építve egy igencsak érdekes rendszer. Az egyetemen többszörös, hát hogy is mondjam, felügyeletben részesültünk. A legkülönbözőbb oldalakról.

„AKKOR NEKÜNK IS FEL KELLETT
ÁLLNUNK, ÉS EL KELLETT
KEZDENÜNK TAPSOLNI”

V. B.: Jelentettek egymásról az emberek?

S. M.: Említettem a Nagy Imrével való ismeretségemet. Nagy Imrét 1955-ben kizárták az MDP Központi Vezetőségéből, lemondott az akadémiai tagságáról, elveszítette egyetemi katedráját. Egy területről felejtették el kizárni, a pedagógus-szakszervezetből. Ezért minden hónapban megjelent nálam a szakszervezeti bélyegért. Ez volt az egyik oka annak, hogy engem 1957-ben feljelentettek. Mert úgymond, én a Nagy Imre közvetlen környezetéhez tartoztam, hiszen engem rendszeresen látogatott.

⁹ Berei Andor (1900–1979) – közgazdász, egyetemi tanár. 1919-től a KMP tagja. A Tanácsköztársaság bukása után részt vett az illegális kommunista mozgalom megszervezésében, ezért 1921-ben 15 évi fegyházbüntetésre ítélték. 1922-ben a fogolycsere-akció útján a Szovjetunióba került. 1934-től a belgiumi kommunista mozgalom egyik vezetője volt. A második világháború alatt részt vett az ellenállási mozgalomban. 1947-től Magyarországon az Országos Tervhivatal főtitkára. 1949-től 1972-ig a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára. 1958-tól 1961-ig az *Új Magyar Lexikon* főszerkesztője. 1962-től 1976-ig a Kossuth Könyvkiadó igazgatója.

V. B.: A Nagy Imre körül 1955-től kialakult értelmiségi körnek Ön nem volt a tagja?

S. M.: Nem, ez engem nem izgatott.

V. B.: Tehát nem folyt bele a politikába. Akkorra már tényleg a tudomány volt az első?

S. M.: Én igazából sohasem folytam bele a politikába, csak társadalmi munkát végeztem. A kultúrmunka persze lehet politikai munka, de semmilyen politikai funkciót nem töltöttem be.

V. B.: 1956-ot hogy élte meg? Különös tekintettel arra, hogy személyes élményei is voltak Nagy Imréről. Mikor 1956 októberében ő lett az ország vezetője, mit gondolt: képes lesz érvényt szerezni a politikai elképzeléseinek?

S. M.: Akkor mi már, én is meg sokan mások, pontosan tudtuk, hogy Nagy Imre rendkívül szimpatikus, rendes ember, de képtelen arra, hogy vezessen. 1956. november 1-jén negyedmagammal egy kolléga kezdeményezésére elmentünk hozzá, és fölajánlottuk, hogy a közgazdászhallgatókból szervezünk egy nemzetőrszázalóaljat a támogatására. Mire azt mondta: „Nézzétek, fiúk, látjátok ezt az íróasztalt? Az én hatalmam eddig terjed.” Ez a Parlamentben volt.

V. B.: Említette, hogy valaki feljelentette a Nagy Imrével való kapcsolata miatt.

S. M.: Az egyik legjobb barátom.

V. B.: Ezt tudta, vagy csak később derült ki?

S. M.: Később tudtam meg. 1956 végén, 1957 elején leváltottak a szakszervezeti elnöki poszt-ról. Attól kezdve csak az oktatással és a kutatással foglalkoztam.

V. B.: 1957-ben le is doktorált. Miről írta a disszertációját?

S. M.: A brit birodalom széteséséről. Ezt a témát megtartottam az ENSZ-szel együtt. 1953-tól, de főleg 1955-től, amikor Magyarország ENSZ-tagállam lett, nagyon sok érdekes és jó anyagot kaptunk az ENSZ-ről, és akkor már jobban lehetett az ENSZ ügyeit oktatni is. De én foglalkoztam az Egyesült Államokkal is a tanszéken. Az Egyesült Államok szerepével a világgazdaságban meg a világpolitikában. Ez a nemzetközi gazdasági és politikai kérdések vagy ismeretek tanszéke volt, tehát nekünk a politikai oldallal is meg a gazdasági oldallal is foglalkozni kellett.

V. B.: Nem került veszélybe a doktori védése a feljelentés miatt?

S. M.: Nem. Csak később derült ki, hogy feljelentettek. Akkor még nem voltak jelei.

V. B.: Sőt, 1959-ben Genfben utazhatott.

S. M.: 1959-ben az ENSZ megteremtette a lehetőségét, hogy a szocialista országokból fiatal emberek menjenek egy „Training in Service”, azaz „kiképzés a munkában” elnevezésű beosztásba. Kaptunk ösztöndíjat, dolgozni is kellett, ugyanakkor megtanítottak bennünket arra, hogy mi az ENSZ, és hogyan kell benne tevékenykedni. Magyarországról ketten voltunk.

V. B.: Először járt Nyugat-Európában. Hogyan fogadták Önöket, a vasfüggönyön túlról érkezetteket?

S. M.: Különböző fogadtatásban részesültünk. Tudja, ott az ENSZ-ben abban az időben rengetegfajta ENSZ-tisztviselő volt. Voltak még olyanok, akik a Népszövetségben kezdték a munkát, aztán átkerültek az ENSZ-be. Tehát a régi gárda. Különböző nációnok a legkülönbözőbb országokból – a fejlődőkből még nem, de a Szovjetunióból már igen. Én az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságához kerültem. Ez volt az a fő szervezet, amelyik a kelet-nyugati gazdasági kapcsolatokkal foglalkozott. Jó szakértőik voltak. Bennünket eleve úgy fogadtak, hogy majd meglátjuk, kik vagytok, mik vagytok.

„MINDIG VOLT EGY KIS TÁVOLSÁGTARTÁS”

V. B.: Érezhető volt a tartózkodás vagy a távolságtartás Önökkel szemben?

S. M.: Mindig volt egy kis távolságtartás, de eleinte különösen. A szovjetek pedig úgy tekintettek ránk, hogy ők nekünk parancsolgathatnak, mi tájékoztassuk őket mindenről, ők pedig majd megmondják, hogy hogyan viselkedjünk. Ez egyébként nem jött be. A következő időszakban úgy osztottak be bennünket, újakat, hogy végigmenjünk az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának minden részlegén. Ott közlekedéssel, kereskedelemmel, mezőgazdasággal, iparral, széntermeléssel egyaránt foglalkoztak, s mindenütt el kellett tölteni egy-egy hetet.

*AKKOR
KEZDŐDÖTT
A TUDOMÁNYOS
KARRIEREM*

V. B.: Ez egy ENSZ-szel foglalkozó fiatal kutatónak fantasztikus élmény és tapasztalat lehetett.

S. M.: Igen. Nagyon jelentős tapasztalat volt. Aztán beosztottak mindenkit egy olyan helyre, ahol már dolgozni is kellett. Én egy kitűnő norvég statisztikus mellé kerültem, aki a világ egyik legkiemelkedőbb statisztikai szakembere, a bruttó nemzeti számítások nemzetközi összehasonlíthatóságának legfőbb szakértője volt: Odd Aukrust¹⁰.

V. B.: Ön hallott már róla korábban?

S. M.: Soha. De megtudtam, hogy kicsoda. A munkám az volt, hogy próbáljam meg az akkori szocialista országok nemzeti jövedelmének számításait valamilyen módon összevetni a nyugati bruttó nemzeti termék számításaival.

V. B.: Voltak ehhez megfelelő források egyáltalán?

S. M.: Akkor még nem. Később Magyarország viszont már nagyon élen járt ebben. Az én feladatom a fogalmak összehasonlíthatóságának vizsgálata volt. Hogy mi mit jelent. Ezt én úgy-ahogy megcsináltam. Odd Aukrust azt javasolta, hogy Genfben a Nemzetközi Tudományok Főiskoláján hallgassam két kitűnő nyugati közgazdász előadásait. Az adott időszak legkonzervatívabb közgazdászai közé tartoztak.

V. B.: Ehhez nem kellett külön engedélyt kérni, mondjuk, a szovjetektől?

S. M.: Rájöttünk, hogy hiába ugrálnak, nem tudnak nekünk ártani. Legföljebb jelenthetnek.

V. B.: Szabadon mozoghattak?

S. M.: Teljesen szabadon.

V. B.: Hol laktak?

S. M.: Lakásban. Kibéreltem egy albérleti szobát.

¹⁰ Aukrust, Odd (1915–2008) – norvég közgazdász.

V. B.: Azt az ösztöndíjából tudta fizetni?

S. M.: Persze. Amikor időm engedte, hallgattam az előadásokat, meg is ismerkedtem az előadókkal, később egyikükkel Amerikában összeakadtam, és jóba is lettünk.

V. B.: Az ő előadásmódjuk, problémafelvetéseik, módszereik mennyire tértek el az itthon tapasztaltaktól?

S. M.: Teljesen mások voltak. Nézze, a nyugati közgazdaság-tudománynak is különféle iskolái voltak. Voltak iskolái, amelyek még közel is álltak a szocialista meggondolásokhoz, de az övéik voltak tőlük a legtávolabb. Ugyanakkor az ember megértette a gondolatvilágukat, gondolkodásmódjukat.

V. B.: De mennyire tudta őket elfogadni? Egy teljesen más közegből érkező, másként szocializálódott ember számára – a szocializációt nemcsak a szó szoros, hanem tágabb értelmében, kutatói szocializációként is értve – mennyire volt befogadható a látásmódjuk?

S. M.: Ezen a tanszéken az ember kezdettől fogva megtanulta, hogy vannak ugyan elméletek, de a tények számítanak. Engem sem akkor, sem később nem az elméletek izgattak.

V. B.: Mennyi ideig volt Genfben?

S. M.: Egy évig. Kaptam egy másik munkát is. Tanulmányt kellett írnom arról, hogy az exporthitelek hogyan segíthetik elő a gazdasági fejlődést a fejlődő világban. Tehát hogyha nem tőkét visznek, hanem hitelt adnak, az hogyan segíti a gazdasági fejlődést. Ezen keresztül nagyon sok vonatkozásában megismerhettem a nyugati pénzügyeket, és mikor hazajöttem, írtam egy kandidátusi disszertációt, amelynek a témája a tőke kivitel volt az akkori kapitalizmusban. Abban maximálisan felhasználtam az ENSZ-nek végzett munkám eredményeit.

V. B.: Milyen volt a munkája visszhangja? Egyáltalán hogyan fogadták az egyetemen? Kíváncsiak voltak a kint szerzett tapasztalataira, az ott tanultakra?

S. M.: Haász professzor nyugdíjba ment, pontosabban nyugdíjba zavarták, majd nem sokkal később meghalt, és én lettem a tanszék vezetője. Az egyik első lépésem az volt, hogy a nemzetközi gazdasági és politikai ismeretek tanszékét átalakítottam világgazdasági tanszékké.

V. B.: Ez könnyen ment? Szabad kezet kapott, vagy meg kellett érte küzdenie?

S. M.: Viszonylag szabad kezet kaptam. Ebben szerepet játszott egyrészt az, hogy én az egyetemen mindenkit ismertem, és engem is ismertek. Abban az időben, 1959–60-ban az egyetemen már nem az a dogmatikus szellem uralkodott. Voltak persze ellenzői is, mondván, hogy nincs világgazdaság, hanem nemzeti gazdaságok vannak, amelyek együttműködnek, de végül elfogadták. Úgyhogy ez volt a következő nagy tett. S akkor már elkezdtem komolyabban foglalkozni a kutatómunkával is.

Volt még egy nagyon komoly feladatom, amiről az előbb nem beszéltem: 1956 elején, amikor a jugoszlávokkal való kapcsolataink javultak, azt a megbízást kaptam – még a régi tanszéken –, hogy írjak egy tanulmányt a szocialista Jugoszlávia sajátos formáiról. Jött a forradalom, de ez a tanulmány megjelent a *Pártélet* című folyóirat utolsó számában.

V. B.: Az ország soknemzetiségű voltából fakadó problémákat kellett vizsgálni?

S. M.: Nem. Azt, hogy a gazdaság hogyan működik. Milyenek a tulajdonviszonyok, mennyire segítik vagy nem segítik a munkástanácsok és ezek közös tulajdona a gazdasági fejlődést. Hogy kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb helyzetben van-e Jugoszlávia a többi kelet-európai országhoz képest azáltal, hogy betagozódik a nyugati gazdaságba.

V. B.: És mire jutott?

S. M.: Arra, hogy a jugoszláv gazdaságnak is megvannak a maga problémái, de azért jobban és hatékonyabban működik. Ez volt a dolog lényege.

V. B.: 1961–62-re tehát eldőlt, hogy a kutatómunka felé kanyarodik a pályája. Bár egy kutatói pályája elején járó fiatalembernek nem feltétlenül kell, hogy legyen kapcsolata az Akadémiával, esetleg fel tudna idézni róla mégis valamilyen emléket?

S. M.: Nos valóban, én például a Székházban akkor voltam először, amikor a lányom az akadémiai óvodába járt.

V. B.: Milyen joggon járhatott ő az akadémiai óvodába?

S. M.: Kandidátus voltam már, és mint kandidátus gyereke. A kislányom fellépett az MTA Székházban egy óvodai műsorban. Előtte én nem is jártam ott, de nem is volt indokolt, hogy odajárjak, mert minden tudományos tevékenység az egyetemen zajlott.

V. B.: Mit tudott akkor az Akadémia belső életéről, a tudományos élet berkeiben folyó vitákról?

S. M.: Az egyetemünk rektora akkoriban Fogarasi Béla¹¹ akadémikus volt, aki elég magas funkciót töltött be abban az időben az MTA-n. Fogarasi Béla az egyetemi tanácsüléseken elég sokat beszélt az Akadémiáról, az aktuális tudományos vitákról. Ő filozófus volt, és elsősorban persze a filozófiai vitákról volt szó. Az egyik ilyen nagy vita Lukács György és Rudas László között zajlott. Ez engem azért érdekelt, mert Rudas László tanított az egyetemen filozófiára.

V. B.: Az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának munkájában mikortól vett részt?

S. M.: Sokkal későbbtől. Én ugyanis 1964-ben elhagytam Magyarországot: New Yorkba, az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez mentem dolgozni. Tulajdonképpen akkor kezdődött a tudományos karrierem, mert az ENSZ legnagyobb közgazdasági kutatóintézetébe kerültem, mely az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának a háttérintézménye volt. Ezt követően tudományos kutatómunkám megoszlott a hazai pálya és az ENSZ, illetve más intézmények között. Mindazokat a kutatásokat, amelyekre a világszervezetben szükség volt, ebben az intézetben, az ENSZ Fejlesztés-tervezési, Prognosztikai és Gazdaságpolitikai Központjában végeztük. Hatvan-egynéhány kutatója volt. Akkor már kaptam olyan feladatokat, amelyek nem egyszerűen egy részkérdéssel foglalkoztak. Itt már nemzetközi szintű kutatómunkát vártak el az embertől.

V. B.: Hogyan került oda?

S. M.: A korábban felidézett genfi időszak jelentette az alapot. Azt követően három évig itthon voltam, de az ENSZ érdeklődött irántam. Szükség volt ugyanis ebben a kutatóintézetben egy olyan magyar kutatóra, aki már járatos az Egyesült Nemzetek Szervezetének munkájában, aki teljesített – olyan munka van mögötte, amellyel el lehet számolni az ENSZ személyzeti rendszere előtt –, és aki nyelveket tud. Akkorra már angolul és oroszul tudtam, közben megtanultam franciául is. Helyreállítottam a német nyelvtudásomat is annyira, hogy tudjak német nyelven dolgozni – tehát gyakorlatilag négy nyelven voltam képes dolgozni. Az ENSZ két munkanyelvet követelt meg – nálam ez az angol és az orosz volt. A magyar állam, amelynek a jóváhagyására abban az időben szükség volt ahhoz, hogy valaki elmehelesen ENSZ-tisztviselőnek, jóváhagyta, hogy elmenjek. Hozzá kell tennem, hogy a családomat Genfben nem vihettem, ezért ott egy évet egyedül töltöttem. A feleségem meglátogathatott,

¹¹ Fogarasi Béla (1891–1959) – filozófus, egyetemi tanár, akadémikus, 1955-től 1959-ig az MTA alelnöke, az MTA Filozófiai Intézetének első igazgatója.

de a gyerekekkel együtt neki itthon kellett maradnia. New Yorkba már ők is velem jöttek négy évre – 1964-től 1968-ig.

V. B.: A felesége szintén szakmabeli?

S. M.: Igen, Bencze Verának hívják, ugyancsak az akkori közgazdasági egyetemen végzett, majd egészen a nyugdíjazásáig különféle helyeken dolgozott közgazdászként. Utolsó munkahelye egy, a Nemzeti Bank által létesített innovációs alap volt, onnan ment nyugdíjba. Az egyetemen ismerkedtünk meg, ő egy évfolyammal lejjebb járt, mint én. Mindketten aktívan sportoltunk, ez hozott össze bennünket.

V. B.: Mit sportoltak?

S. M.: Hegyet másztunk és síeltünk. Mind a ketten hegymászók és síelők voltunk már az egyetemi években.

V. B.: Pedig az akkor viszonylag ritka lehetett.

S. M.: Viszonylag ritka volt, de én eléggé korán kezdtem. Én voltam az egyetemi Haladás Sportegyesületben a hegymászó szakosztály elnöke. Az összes mai budapesti egyetem ehhez tartozott. Anyám is szeretett síelni, úgyhogy én is már ifjúkoromban megtanultam, és egészen 75 éves koromig síeltem.

V. B.: Melyik volt a legmagasabb csúcs, amit meghódítottak?

S. M.: Az Aiguille du Midi, a Mont Blanc-tömb egy 3800 méter körüli csúcsa.

V. B.: Visszatérve a tengerentúli időszakhoz: milyen kutatásokban vett részt New Yorkban?

S. M.: Először is az ENSZ minden esztendőben kiad egy világgazdasági helyzetjelentést. Az egyik feladatomban az volt, hogy készítsek átfogó elemzést a kelet-európai szocialista országok helyzetéről – kivéve a Szovjetuniót, mert ahhoz voltak orosz kutatók –, hogy az adott, illetve az azt megelőző esztendőben hogyan fejlődtek ezek az országok. Ez volt a hozzájárulásom a *World Economic Survey* világgazdasági szemlééhez.

A másik munkám Jan Tinbergen¹² később a Nobel-díjat is elnyerő holland közgazdászhoz kapcsolódott. Az ő vezetésével elindult a központban egy világmodell felépítése. Ki kellett dolgoznunk egy globális fejlesztési tervet az 1970-es évekre. Ennek a lényege az volt, hogy meghatározza: az akkori három nagy gazdasági körzetben, a fejlődő, a szocialista és a fejlett országokban milyen fejlődésre lehet számítani, mi lesz ennek a három térségnek a kölcsönhatása, milyen feladatokat kell megoldani ahhoz, hogy a fejlődő országok felzárkózását fel lehessen gyorsítani, és az egyes térségeknek milyen legyen a hozzájárulásuk ahhoz a globális fejlődéshez, amit előirányoztunk.

Egyáltalán milyen növekedési ütemre van szükség ahhoz, hogy a fejlődő országok érezhetően fejlődjenek. Mit jelent az „érezhető fejlődés”? Ki kellett kalkulálni például azt, milyen gazdasági növekedésre van szükség ahhoz, hogy belátható időn belül megduplázódjék az életszínvonal. Kiszámítottuk, hogy ahhoz, hogy 15 évenként megduplázódjék az életszínvonal, évi 7 százalékos gazdasági növekedésre van szükség. Globálisan. Döntően a fejlődő országokra néztük ezt meg.

V. B.: Mennyire tűnt reálisnak egy ilyen mértékű növekedés?

S. M.: A 60-as évek sajátos aranykornak számítottak a világgazdaságban. Mindenütt nagyon gyors volt a gazdasági növekedés. A fejlődőknél különösen. Csak egyet mondok: Jugoszlávia évi 12 százalékos gazdasági növekedést ért el. A szocialista országok növekedése is 5-6 százalékos volt, a fejlett tőkés országok is gyorsan növekedtek. Tehát a fejlődőknél a 7 százalékos növekedés nem volt irreális.

V. B.: Az akkori szocialista országokkal kapcsolatos elemzéseknél, gondolom, az egyes országok által beszolgáltatott adatokból indult ki. De mennyire voltak valóságok az adatok?

S. M.: Három forrásom volt. Az egyikbe azok a jelentések tartoztak, amelyeket minden országnak évente hivatalból be kellett küldenie az ENSZ-nek. Ezekben elemezték a gazdasági fejlődésük adatait, és természetesen a hivatalos optimizmust tükrözték. Az adatok háttere eleve gyenge, megbízhatatlan volt. A másik forrásunk az a szakirodalom volt – beleértve a gazdasági szakfolyóiratokat –, amelyben az adott országokban elemezték a helyzetet, és amelyek itt-ott már túlmentek a hivatalos adatokon. A harmadik forrást a nyugati adatok jelentették. A nyugati források többoldalúak és többirányúak voltak. Egyrészt felhasználták az amerikai hírszerző ügynökség adatait, de az adott országok követségei, szakértői ugyancsak készítettek elemzéseket. Ezekből kellett olyan anyagot összeállítanunk, ami többé-kevésbé reálisan tükrözi a helyzetet.

¹² Tinbergen, Jan (1903–1994) – holland közgazdász; 1969-ben, Ragnar Frisch norvég közgazdással megosztva, elsőként nyerte el a megelőző évben alapított közgazdasági Nobel-díjat.

Azért mondom, hogy többé-kevésbé, mert ebbe beleszólt a politika. Mi ugyanis ezzel a világ-gazdasági jelentéssel egyrészt az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsát szolgáltuk ki, másrészt a Közgyűlésnek azokat a bizottságait, amelyek a témával foglalkoztak. Ezekben az államok képviselői voltak jelen, ők pedig árgus szemmel figyelték, hogy mit írunk róluk a jelentésekben.

V. B.: Önt például mennyire próbálták szorosan fogni a magyar ENSZ-diplomaták, illetve megtudni, hogy milyen elemzések kerülnek ki Magyarországgal kapcsolatban?

S. M.: Nemcsak a magyar, hanem a többi szocialista ország diplomáciája is érdekelt volt abban, hogy milyen adatok születnek. A legaktívabbak e téren nem a magyarok voltak, hanem a románok, Csehszlovákia és Lengyelország.

V. B.: Ez csak érdeklődés volt, vagy próbálták befolyásolni is?

S. M.: Gyakran előfordult, hogy egy-egy ország kormánya éles bírálatot fogalmazott meg, ezt a bírálatot azonban a főtitkár kapta. Nekünk nem lehetett hivatalos kapcsolatunk ezekkel a diplomatákkal. Ők a főtitkárt bírálták, és a főtitkárt szólították fel, hogy vizsgálja meg, honnan származnak a közölt adatok. Egyébként itt megtanultam egy nagyon érdekes módszert, az úgynevezett kutatási mozaikot. Azt, hogy miként lehet összehozni olyan adatokat, amelyek tulajdonképpen meg sem születtek. Hogyan lehet különféle részinformációkból kialakítani valamiféle teljes információt.

„ÉN LETTEM AZ ENSZ NEM HIVATALOS KÍNA-SZAKÉRTŐJE”

V. B.: Ezt későbbi kutatói pályáján is használta?

S. M.: Nem csak később. Egy év ott-tartózkodás után U Thant főtitkár¹³ megbízott egy nagyon érdekes feladattal. A Kínai Népköztársaság nem volt tagja az ENSZ-nek, Tajvan foglalta el a helyét. De szükség volt arra, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjai rendszeresen tájékozódjanak arról, hogy mi történik a Kínai Népköztársaságban. Én lettem az ENSZ nem hivatalos Kína-szakértője.

¹³ Thant, U (1909–1974) – burmai diplomata, az Egyesült Nemzetek Szervezetének harmadik főtitkára (1961–1971).

V. B.: Hogyan esett éppen önre a választás? Egy kelet-európaira, aki korábban elsősorban Nagy-Britanniával és a brit birodalommal foglalkozott?

S. M.: Éppen azért, mert kelet-európai voltam. Ismernem kellett a szocialista típusú gazdaságokat. Másrészt kiderült az írásaimból, hogy többé-kevésbé kiegyensúlyozottan fogalmazok. Azok a munkák, amiket végeztem, nagyon hasznosnak bizonyultak, ráadásul nem is voltak nagyon támadhatóak. Egyetlen oldalról sem, mert bizonyítani lehetett forrásokból mindent. És mint említettem, több nyelven beszéltem.

Problémát az jelentett, hogy Kína 1957-ben tett közzé utoljára statisztikai adatokat. De milyen forrásokra lehetett Kínával kapcsolatban az ENSZ-ben támaszkodni? A főtitkár felhatalmazott, hogy tartsak kapcsolatot az ENSZ Biztonsági Tanácsa állandó tagjainak intézményeivel, amelyek nem hivatalos forrásokat bocsátottak rendelkezésemre. Az Egyesült Államok hongkongi konzulátusa például 24 órán keresztül lehallgatta a helyi kínai rádióadásokat, lefordították angolra, és vaskos heti jelentéseket készítettek belőle. Ezeket mindig megkaptam. A tajvani követség egyik munkatársa eljött hozzám, és följánlotta, hogy az információkat, amik eljutnak hozzám, és amiket átadhat, azokat át fogja adni. A szovjet misszió egyik munkatársa ugyancsak felajánlotta ezt, és kaptam is olyan szovjet adatokat, amelyek nem voltak nyilvánosak. Az angolok is segítettek. Legkevésbé a franciák.

V. B.: És a kínaiak? Velük volt valamilyen kapcsolata? Egyáltalán megpróbálta őket megkeresni?

S. M.: A népi Kína, tehát a népköztársaság nem volt tagja az ENSZ-nek. Kínai állampolgárok ott hivatalosan nem lehettek. De volt két kínai kolléga, akik mint menekültek tevékenykedtek az ENSZ-ben. Ők is megkerestek. Nagyon jóba lettünk. És nagyon sokat segítettek nekem annak megértésében, hogy mi folyik Kínában. Negyedévenként igen érdekes és jó jelentéseket készítettem a Biztonsági Tanács állandó tagjai részére Kína fejlődéséről.

Korábbi, brit birodalommal kapcsolatos kutatásaim is segítettek. Akkor megismertem Indiát. Rájöttem, hogy Kína és India között fejlettségi szintben nincs olyan nagy különbség. Az indiaiak pedig rengeteg statisztikai adatot hoztak nyilvánosságra. A kínai lakosság akkor nagyjából egymilliárd fő volt. Az indiai adatokat lebontottam egy főre, például egy indiai lakosra, mondjuk, ennyi a GDP, és azt beszoroztam a kínai lakosokkal. És akkor azt mondtam, hogy Kína GDP-je semmiképp sem lehet nagyobb, mint az indiaiaké.

„AZ ENSZ-BEN SAJÁTOS
TÁRSADALMI ÉLET ZAJLOTT”

V. B.: Bizonyos következtetéseket le lehetett tehát így vonni? Ha nem is hajszálpontos adatokat, de a trendeket?

S. M.: Egy másik munkám keretében becsléseket is kellett készítenem Kínáról az ENSZ Statisztikai Hivatalának. A hivatalnak nem voltak olyan szakemberei, akik ezt meg tudták volna csinálni, ezért felkértek, hogy állítsam össze Kína nemzetijövedelem-mérlegét. GDP, ipari termelés, mezőgazdasági termelés, fogyasztás stb. Én ezt az indiai adatok alapján bizonyos módosításokkal összehoztam. Amikor Kína a 70-es évek elején az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagja lett, és adatokat kellett szolgáltatnia, nem voltak statisztikái. Az általam kikalkulált adatokhoz rendkívül hasonló jelentést nyújtottak be, úgyhogy pár éven keresztül hivatalos adatként jelentek meg Kínáról azok az adatok, amelyeket én így állítottam össze.

V. B.: Pár évvel később tehát beigazolódott, hogy az Ön elemzése helytállóak voltak.

S. M.: Persze. Ennek kapcsán nagyon jóban lettem a kínaiakkal. Mert nem voltam Kína-ellenes, nem mentem bele abba, hogy micsoda disznóságok folynak ott.

V. B.: Járt abban az időben Kínában?

S. M.: Abban az időben nem lehetett bejutni az országba. Először 1974-ben jártam Kínában, azelőtt soha. Volt még egy érdekes munkám, ami ugyancsak nagyon tanulságos volt. Abban az időben kezdtek el foglalkozni azzal a témával, hogy vajon a *brain drain*, az agyelszívás milyen károkat okoz az elhagyott országnak, s milyen hasznot hoz a fogadó országnak.

V. B.: Jellemzően az Európából az Egyesült Államokba irányuló elvándorlást vizsgálta?

S. M.: Nemcsak az Európából, hanem a Nigériától kezdve Indián keresztül sok helyről való elvándorlást – főleg az Egyesült Államokba. Tehát megbíztak azzal, hogy próbáljam meg kvantifikálni, hogy mi a vesztesége a küldő országnak, és mi a nyeresége a fogadó országnak azon az alapon, hogy a küldő ország kérjen jóvátételt a fogadó országtól. Ez egy valós felvetés volt, mert a Gazdasági és Szociális Tanácsban egyes fejlődő országok megfogalmazták, hogy elmennek a legjobb szakembereik. Amerika meghív, mondjuk, 300 embert Nigériából, ezek megtanulnak ezt, azt, am azt. A nigériai kormány ehhez hozzájárul. Ők viszont ott ragadnak Amerikában, nem mennek vissza. Mi a vesztesége Nigériának, mi a nyeresége az Egyesült Államoknak, és Nigéria jogosan követelheti-e Amerikától, hogy ezért fizessen jóvátételt.

Ezt a számítást rám bízták, és ez egy nagyon hasznos, érdekes és tanulságos munka volt, mert kiderült, mekkora gazdasági nyeresége van a fogadó országnak azzal, hogy megspórolja azt

az időt, amíg egy gyermek eljut az egyetemista korba. Mit hoz ez az Egyesült Államoknak? Ez is bekerült egy hivatalos dokumentumába az Egyesült Nemzetek Szervezetének.

V. B.: Lett ennek a jelentésnek bármilyen következménye?

S. M.: Lobogtatták a zászlót egyes fejlődő országok diplomatái a felszólalásaikban, hogy hát akkor fizessetek. De az Egyesült Államok nem fizetett. Ez azért is érdekes, mert például az a kérdés is fölvetődött, hogy azok, akik 1956-ban távoztak Magyarországról, milyen nyereséget hoztak a befogadó országoknak, és mit adtak ők ezért. Ez is egy érdekes hozzájárulás. Ez nem jelent meg sehol sem, csak én végeztem el.

V. B.: És mi volt ennek a számításnak az eredménye?

S. M.: Hogy messze többet nyertek a fogadó országok, mint amennyibe nekik került a magyar menekültek támogatása. Ráadásul a magyar menekültek támogatását az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága végezte az ENSZ egészének a költségvetéséből, miközben a nyereség ezekhez az országokhoz került. A magyar menekültek között lényegesen nagyobb számban voltak felső- meg középfokú végzettségűek, mint amennyi a fogadó országok lakosságában volt az arányuk.

V. B.: Ezek szerint ez lehetett az egyik első tanulmány az 56-os magyar menekültek szociológiai összetételéről?

S. M.: Hát számomra. Mert ezt senki sehol nem publikálhatta.

V. B.: De gondolom, korábban sem nagyon készülhetett ilyen.

S. M.: Nem, korábban sem készült.

V. B.: Magyarországon tudtak erről a munkájáról?

S. M.: Persze.

V. B.: Nem volt belőle problémája?

S. M.: Nekem nem ebből voltak problémáim. Az ENSZ-ben sajátos társadalmi élet zajlott. Az ENSZ-nek voltak kávézói, úgynevezett lounge-ai. Az ember lement kávézni, és nagyon sok-

féle emberrel megismerkedhetett – akkor még szabadon be lehetett jönni az ENSZ-be. Megismerkedtem például egy neves magyar karikaturistával, Kelen Imrével. A Népszövetségnél volt újságíró, karikaturista, 1938-tól az Egyesült Államokban élt. 1945-től a Szabad Európa Rádióknak lett az ENSZ-tudósítója. Rendszeresen ott volt. Megismerkedtem vele, nagyon jó viszonyba kerültünk. Engem is lerajzolt. Kelen vonzotta magához azokat a magyarokat, akik bejöttek kávézni meg beszélgetni. Köztük volt Király Béla, a Nemzetőrség 1956-os vezetője. Egyszer az egyik magyar diplomata, aki szintén ismerte ezt a társaságot, látta, hogy én Kelen Imrével, Király Bélával, valamint egy Véber nevű magyar, de volt angol titkosszolgálati ügynökkel kávézgatok. Ebből lett egy kis problémám. A diplomata jelezte az ENSZ misszióvezetőjének, hogy én kikkel vagyok kapcsolatban. Nem nekem szólt, hanem Csatorday Károly¹⁴ nagykövetnek. Ő nagyon rendes, normális ember volt. Nem is nagyon csinált ebből balhét, de én azért a biztonság kedvéért szóltam Péter János¹⁵ külügyminiszternek is, mikor ott volt New Yorkban, hogy ez van, mi a véleménye róla. Azt mondta: „Nyugodtan kávézzon velük, hát abból legföljebb nekik lehet bajuk, hogy leülnek magával kávézni – magának semmi baja nem lehet.” Ezzel az ügy rendeződött.

V. B.: Négy évig volt New Yorkban. 1964 és 1968 Magyarországa között azért lehetett némi különbség. Mennyire volt más az ország, amikor hazatért? Hogyan integrálódott vissza a tudományos életbe?

S. M.: A visszaintegrálódás mindig nehéz. A reform elkezdődött, és az ember pontosan informálva volt arról, hogy mi zajlik otthon. Hiszen énnekem meg kellett írnom nagyon sok anyagot a *World Economic Survey*-be arról, hogy Magyarországon készül a reform, hogy hogyan és mit akarnak megváltoztatni. Minderről talán jobban is voltam informálva, mintha itthon lettem volna, mert különféle forrásokat kaptam. De jött 1968, a prágai tavasz. Ez Magyarországon a reformokat egy kicsit megakasztotta, sőt, azt hiszem, vissza is vetette.

V. B.: 1968-ban pontosan mikor jött haza?

S. M.: 1968 októberében.

¹⁴ Csatorday Károly (1926–1972) – politikus, diplomata. 1948-tól a Külügyminisztérium munkatársa, Hágában, Pekingben, majd Hanoiban diplomata, 1956-tól a Külügyminisztérium protokollosztályának vezetője, 1960 és 1962 között tokiói követ, majd Magyarország állandó ENSZ-követe. 1970-től a Külügyminisztérium főosztályvezetője, 1971-től haláláig külügyminiszter-helyettes.

¹⁵ Péter János (1910–1999) – református lelkész, diplomata. 1949-től 1956-ig a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke. Diplomataként előbb 1958-tól a külügyminiszter első helyettese, majd 1961-től 1973-ig külügyminiszter.

V. B.: Tehát akkor már túl voltunk a prágai tavasz leverésén.

S. M.: A helyzet az volt, hogy én tanszékvezető voltam, amikor elmentem. Mégpedig megalakítottam ezt az úgynevezett Világgazdasági Tanszéket. Mikor visszajöttem, sajátos helyzetbe kerültem. Egyrészt nem kaptam vissza a korábbi munkahelyemet és funkciómat. Az egyetemen kaptam egy egyetemi docensi állást. De semmiféle munkát nem kaptam.

V. B.: Nem tarthatott órákat?

S. M.: Nem.

V. B.: S mivel magyarázták ezt?

S. M.: Amikor hazajöttem, már elkezdődött a félév, ezért úgymond nem lehetett „fölborítani” a dolgokat. De az ember számított erre, mert pontosan tudta, hogy amikor valaki ennyi év után visszajön Amerikából, akkor bekerül egy úgynevezett biztonsági karanténba. Nemcsak arról volt szó, hogy nem kaptam megfelelő munkát és állást, hanem látványosan meg is figyeltek. Követtek, lehallgatták az otthoni telefonomat, az egyetemi telefonomat, azt lehetett hallani, az ember megismerte Amerikában a telefonlehallgatás különféle módjait.

„AMIKOR VALAKI ENNYI ÉV
UTÁN VISSZAJÖN AMERIKÁBÓL,
AKKOR BEKERÜL EGY
ÚGYNEVEZETT BIZTONSÁGI
KARANTÉNBA”

V. B.: Ez mennyire zavarta?

S. M.: Enyhén. Voltak azonban sokkal konkrétabb problémák is. A lányom Amerikában járt iskolába. Nem tudott rendesen magyarul. Angolul olvasott, írt, számolt, gondolkodott. Volt ugyan egy magyar tanfolyam a magyar misszió az ottani gyerekek számára, de az nem volt elegendő

ahhoz, hogy folytatni tudja ötödikben a tanulmányait. Segíteni kellett neki. A feleségemnek is új állásra volt szüksége, mert a régi munkahelye megszűnt, beolvadtak valahova. A lényeg az, hogy különféle problémákkal szembesültünk. Reméltem, hogy valamikor csak megszűnnek, és elkezdtem írni egy könyvet. Az volt a címe, hogy *Kilátás a 26. emeletről*. Ez az első olyan „ENSZ-szociográfia” volt, amelyet valaki elkövetett ebben az úgynevezett keleti térségben.

V. B.: A kiadás reményében írta, vagy egyelőre az asztalfióknak?

S. M.: Nem – én megállapodtam a Kossuth Kiadóval. Egyik vezetőjét nagyon jól ismertem az egyetemről. Ő lelkesen fogadta az ötletet, meg is jelent. Óriási siker volt. Egyszer csak megszűnt a követés, az egyetemen mondták, hogy a következő félévtől már ez meg az lesz, meghívtak a Magyar ENSZ Társaság elnökségébe.

Magyarország 1955-ben lépett be az ENSZ-be, de az ENSZ Társaság már korábban, 1947-ben is működött itt. Ebben is szerepe volt Péter János külügyminiszternek, hogy engem be kell vonni a munkájába. Akkor a Hazafias Népfrent keretében működött egy szolidaritási bizottság, amelyik a fejlődő országokkal való kapcsolatokkal foglalkozott. Ide is meghívtak. Rám bízta az egyetem a fejlődő országokból érkezett, itt tanuló hallgatókkal való foglalkozást. Tehát egy sajátos dékáni feladatot láttam el. Rengetegen tanultak itt abban az időben. Csak Jemenből ötvenen. Ők minden ügyes-bajos dolgukkal hozzám fordultak. Ha segílyt kértek, vagy ha például el akartak utazni Magyarországról valahova Európába. Nem utazhattak ugyanis csak úgy Ausztriába vagy bárhova. Nekem kellett egy papírt aláírni, hogy hozzájárulok.

V. B.: Nem vitte el ez a feladat aránytalanul sok idejét és energiáját?

S. M.: Nem. Volt egy nagyon jó titkárnőm, aki az adminisztratív feladatok döntő részét elvégezte.

V. B.: Tehát azt lehet mondani, hogy egy év után kezdett visszazökkenni a régi kerékvágásba.

S. M.: Elhatároztam, hogy írok egy komoly munkát is. Mégpedig egy olyat, amivel megszerezhetem a nagydoktori fokozatot.

V. B.: Mi volt a témája?

S. M.: A világgazdaság szerkezeti rendszerének átalakulása.

V. B.: Hasonló volt az akkor doktori eljárás a maihoz? Ugyanolyan szigorú feltételeknek kellett megfelelni?

S. M.: A mostani eljáráshoz képest akkor a disszertációnak nagyobb jelentősége volt. Nagyon gyorsan megírtam. *A harmadik évezred felé* címmel jelent meg. A könyvben nem azt néztem, hogy az egyes térségek külön hogyan fejlődnek, hanem hogy összhatásában milyen a világ fejlődése, és milyen jellegű szerkezeti változások mennek végbe.

„A GDP NEM MOND SOKAT”

V. B.: Mit sikerült tudományos módszerekkel előrevetítenie?

S. M.: Szerkezeti elemzést végeztem. Akkor olyan felfogás uralkodott – s uralkodik részben ma is –, hogy a gazdasági növekedés egyenlő azzal, hogy hány százalékkal nő a GDP. Én az ENSZ-ben, főleg a prognosztikai munkák során jöttem rá arra, hogy egy ország gazdasági növekedésében, felzárkózásában a gazdasági szerkezet a meghatározó. A GDP nem mond sokat. Egy olajban gazdag országnak például lehet rendkívül magas a GDP-je, mégis elmaradott ország. A lényeg az, hogy milyen a gazdaság szerkezete. Milyen a termelés, milyen a szolgáltatások színvonala. Úgyhogy én ezt vizsgáltam, és bebizonyítottam: a volt szocialista országok legnagyobb problémája, hogy miközben a gazdasági növekedésükkel nincs baj, a gazdasági szerkezetük mégis messze elmarad attól, ami egy egészséges szerkezet lenne, nem is beszélve a gazdasági szerkezet minőségéről. Mert mondjuk, az acéltermelés Oroszországban vagy a Szovjetunióban és Amerikában nem ugyanaz a szerkezet. A Szovjetunió ugyanis termelhet több acélt, mint az Egyesült Államok, de annak a minősége más, mint a tengerentúlié. A másik, hogy ezeknek a szerkezeti változásoknak a kiváltói között döntő fontosságú a gazdaságpolitika. És az ösztönzők, amelyek az államokat arra készítetik, hogy modernizálják a gazdaságuk szerkezetét. A szocialista országok nem voltak képesek arra, hogy kialakítsák azokat az ösztönzőket, amelyek a gazdasági szerkezet modernizálásához szükségesek. És ha ezt nem tudják belátható időn belül megtenni, akkor nagyon súlyos helyzetbe kerülnek.

„EGY GÉPPISZTOLYOS
KATONA VÉGIG RÁM
SZEGEZTE A FEGYVERÉT”

V. B.: Milyen visszhangja volt a könyvnek?

S. M.: Nagyon nagy.

V. B.: Politikai támadások nem érték miatta?

S. M.: Nemcsak hogy nem érték, de általában nagyon pozitívan fogadták, bár voltak kritikusa-
im is. Azt írták, hogy összemostam a szocialista világot a kapitalizmussal valamilyen egységes
világgazdaságra hivatkozva. Akkor már más volt Magyarországon a politikai helyzet. A könyv
1971-ben jelent meg. Ráadásul lefordították oroszra. Igaz, hogy egy vaskos előszóval, amely-
ben megírták, hogy nem kell mindent elfogadni, amit leírok, de mégis érdekes és fontos, és
ezért úgy gondolják, hogy a szovjet nagyközönségnek is a rendelkezésére kell bocsátani. Van
az amerikai Kongresszusnak egy kutatóintézete, amelyik ugyancsak felfigyelt rá, és egy belső
tájékoztatóban ismertette a könyvet. A *Foreign Affairs* című folyóirat ugyancsak foglalkozott
vele. Jó visszhangja volt Keleten és Nyugaton is.

V. B.: A 70-es évek elején járunk. Az Akadémia kutatóhálózata ekkor bővül egy új intézmény-
nyel, amelynek a létrehozásában önnek is komoly szerepe volt. Kérem, hogy meséljen erről.

S. M.: Ez volt a Világgazdasági Kutatóintézet. Onnan kezdeném, hogy mint említettem, már
nagyon korán, 1947-ben megismerkedtem Bognár Józseffel. Amikor az egyetemen tanított
bennünket, akkor ő segített, hogy olyan munkához jussak, ami lehetővé tette, hogy befejez-
zem az egyetemet. Később is kapcsolatban maradtunk. Amikor én hazajöttem Amerikából,
Bognár épp egy nagyon érdekes munkát kezdett el. A magyar tervezésről írt több tanulmányt,
és egyik könyvét, *A gazdasági tervezés problémái és hiányosságai* címűt lefordították angolra.
Ennek alapján az akkori ghánai köztársasági elnök, Kwame Nkrumah¹⁶ meghívta, hogy men-
jen el Ghánába, és készítsék el az ország új öt éves tervét. Ő ezt vállalta, de szüksége volt egy
kis teamre, akik segítenek neki. Én is köztük voltam.

V. B.: Oda is utazott?

S. M.: Nem, nem, csak később mentem Ghánába más miatt. A dolog lényege az volt, hogy
Bognár rájött arra – a 70-es évek elején, a nagy olajárrobbanás idején járunk –, hogy egy na-
gyon jelentős világgazdasági átalakulás kezdődik, egy világgazdasági korszakváltás.

¹⁶ Nkrumah, Kwame (1909–1972) – politikus, Ghána, korábbi nevén Aranypart miniszterelnöke, 1957-től, hazája
függetlenné válása után elnöke. A dekolonizációs és pánafrikai mozgalom jelképes alakja. 1966-ban, miközben
külföldön tárgyalt, puccsal döntötték meg a hatalmát.

És rávette a magyar kormányt, hogy alakítsanak egy gazdasági tanácsadó testületet, az úgynevezett Világgazdasági Tudományos Tanácsot. Bognár lett az elnöke, én pedig segítettem ebben. A Tanács az Akadémia és a kormányzat közötti híd volt. És akkor Bognár szorgalmazta, de én is javasoltam, hogy hozzanak létre egy világgazdasági kutatóintézetet. Ennek voltak ellenzői, elsősorban a pártközpontból, meg azok a párttag akadémikusok, akik nem bíztak Bognárban. Ők a reformban sem bíztak, azt is veszélyesnek tartották.

V. B.: Ebben az időben a reformok tulajdonképpen már leálltak.

„EKKOR KEZDŐDÖTT MAGYARORSZÁG ELADÓSODÁSA”

S. M.: Nem, folytak azért még itt-ott. De ekkor kezdődött Magyarország eladósodása. Ez volt az az időszak, amikor emelkedtek az olajárak, és Magyarország adóssága is elkezdett nőni. 1970-ben még egy fillér adósságunk sem volt, 1980-ban pedig már nyakig benne ültünk. A folyamat tehát elindult, és ez a kormányt arra ösztönözte, hogy támogassák Bognár törekvését. Így végül 1974-ben sikerült létrehozni a Világgazdasági Kutatóintézetet. Bognár lett az igazgatója, én pedig a helyettese.

V. B.: Teljesen önálló intézmény volt az Akadémia kutatóhálózatán belül? Mekkora és milyen összetételű csapatot sikerült összeállítaniuk?

S. M.: Igen, teljesen önálló intézet volt. Hogy kik jöttek ide? Azok, akiket az ember össze tudott szedni. Azt szoktam mondani, hogy amikor egy hajó kapitánya, mondjuk, a 18. században lement egy kikötőbe, és matrózokat keresett, akkor betért az első kocsmába, és megnézte, kik azok, akik számításba jöhetnek, és nem nagyon részegek. Egyrészt akik szabadok voltak. Abban az időben voltak olyanok, akik 1956-ban kicsit megégették magukat. De kitűnő szakemberek voltak, korábban vezető beosztásokban. Egyrészt belőlük sikerült összehozni egy csapatot. Ott volt például Mándi Péter, aki miniszterhelyettesként dolgozott a Belkereskedelmi Minisztériumban, de a forradalmi bizottság elnöke volt, és kirúgták. Vagy említhetem Kemenes Egont, aki minisztériumi főosztályvezető volt korábban, de ugyancsak kirúgták. A csúcson 60-an voltunk. A kutatóintézet nagyon vonzó hely lett. Teljes szabadságot élveztünk.

V. B.: Nem kellett kozmetikázniuk semmit?

S. M.: Nem, nem. Ebben szerepet játszott, hogy Bognár József nagyon jó viszonyban volt Kádár Jánossal. Bognár egyfajta belső titkos tanácsosa volt, így Kádár gyakorlatilag mindenben segített.

V. B.: Akkor az sem okozott problémát, hogy az intézetben volt 56-osok is dolgoztak?

S. M.: Akkor már nem. De ezeket az embereket csak a forradalmi bizottsági tagságukért tették ki. Akkor az is elég volt. Én is részt vettem az egyetemen a forradalmi bizottság ülésein, és mondhatom, hogy ott nem történt tulajdonképpen semmi. Az egyetem és a Belkereskedelmi Minisztérium is nyugodt hely volt. 1956-ban véletlenül betévedtem a Pénzügyminisztérium forradalmi bizottságának egy ülésére. Ott sem történt semmi, legföljebb arról vitatkoztak, hogy mi volt rossz a Pénzügyminisztériumban. Az intézet idősebb munkatársai egyébként jellemzően nem foglalkoztak korábban a világgazdasággal, de tudtak nyelveket. Az intézet munkatársainak másik felét azok a fiatal emberek adták, akik nem olyan régen végeztek az egyetemen. Ezeket én jól ismertem, és tudtam, hogy ki az a pár ember, akit érdemes odahívni. Dobozi Istvánt például, aki később a Világbank vezető közgazdásza lett. Vagy ott volt az ismertebbek közül Kádár Béla és Inotai András, akiket Bognár hívott oda.

V. B.: Milyen feladatot kaptak, egyáltalán kaptak-e feladatot, vagy teljesen magukra volt bízva, hogy milyen kutatási tervek alapján dolgoznak?

S. M.: Én azt javasoltam, hogy a gazdasági tervezésnél ne abból induljunk ki, hogy a tervező a hasára üt, és mond valamit, hanem nézzünk meg előtte néhány dolgot. Például azt, hogy milyen lesz a következő öt évben az a nemzetközi gazdasági környezet, amelyben Magyarországnak működni kell. Azután azt, hogy milyen lesz a magyar gazdasági környezet, mi várható. Tehát kezdjünk el egy prognosztikai munkát. Ismerjük meg azokat a főbb partnereket, akiktől Magyarország függ, és azoknak a gazdaságát. Mindenekelőtt a szovjet gazdaságot. Magyarországon semmiféle kutatás nem volt a Szovjetunióról. Tehát elemi feladatunk volt, hogy csináljunk egy szovjet kutatást, és kutassuk a többi szocialista országot is. Ez nem volt könnyű, mert az adataik általában titkosak voltak. De fel lehetett építeni. S természetesen a nyugati államokkal kapcsolatos kutatásokat is. Elkezdtük tehát készíteni ezeket a világgazdasági prognózisokat, amelyekhez nagyon komoly támogatást kaptunk a Tervhivaltaltól. Minderre a kormánynak is szüksége volt. Ezek nemcsak gazdasági, hanem politikai prognózisok is voltak. Rövid időn belül ismertté váltak Nyugaton is. A nyugati államok kutatóintézetei is rájöttek, hogy a Világgazdasági Kutatóintézetben készült prognózisok roppant érdekesek. Elkezdték keresni velünk a kapcsolatot, és viszonylag gyorsan kialakult egy nagyon komoly hálózat.

Még 1974-ben az ENSZ-kapcsolataim révén részt vettem egy *Interfuture* nevű prognózis elkészítésében. Ez volt az OECD első nagy prognosztikai munkája. Mivel ebbe én bekapcsolódtam, megismerhettem a prognózis egész anyagát. Az OECD is kapcsolatba lépett velünk. Az intézet rövid idő alatt a nemzetközi mezőnyben is elismert intézménnyé vált. Rendkívül jók lettek a szovjet kapcsolataink is.

V. B.: Hol volt az intézet épülete?

S. M.: A Kálló esperes utcában. Egy akadémikus özvegye a villáját a Magyar Tudományos Akadémiára hagyta. Ez a Kálló esperes utca és a Vércse utca sarkán helyezkedett el. Nem volt sehol hely, és Bognár József elérte, hogy megkapjuk. Oda vonult be az intézet. Az Akadémia örült is, hogy az ingatlant hasznosítani tudta. Megvásároltunk még egy kis házat mellette, és egy faház is épült az udvarán. Kiváló hangulatú hely volt. A nemzetközi kapcsolatok azt jelentették, hogy mindenki utazhatott, sőt kötelesek voltunk utazni, személyi kapcsolatokat kiépíteni.

V. B.: Keleti és nyugati irányba egyaránt?

S. M.: Persze. Nagy szükségünk volt például olyasvalakire, aki a szocialista osztályt – osztályaink voltak az intézetben – vezetni tudja. Ehhez kellett valaki, aki nagyon jól tud oroszul, és kiváló orosz kapcsolatai vannak. Nekem évfolyamtársam volt az egyetemen egy Pécsi Kálmán nevű kolléga, aki a Tervhivatalban dolgozott, aztán végül nem itthon végezte el az egyetemet, hanem kikerült a Szovjetunióba, és ott diplomázott. Bekerült a KGST apparátusába, ott dolgozott, és sikerült őt rábeszélni, hogy jöjjön el hozzánk osztályvezetőnek. Neki kiváló szovjet kapcsolatai voltak. Olyan szoros és szerves kapcsolatok épültek ki az összes szovjet kutatóintézettel, ami egyetlen magyar intézetre sem volt jellemző. Ebben nagy szerepet játszott az, hogy a szovjetek is látták, hogy az intézetet mennyire elismerik Nyugaton.

V. B.: Ez akkor méltányolandó szempont volt szovjet részről is?

S. M.: Igen, feltétlenül. Ezek a kutatóintézetek is érdekelték voltak a nyugati kapcsolatokban. És a mi intézetünk szépen és jól működött.

V. B.: Az Akadémián belül mennyire követték ezt a modellt? Változott-e idővel az Akadémián belül a súlya ennek az akkor még új intézetnek?

S. M.: A Közgazdasági Intézetet Friss István akadémikus¹⁷ vezette. Más munkastílusú ember volt, mint Bognár. Az érdeklődése is inkább elméleti volt, és a hozzáállása is más volt. Nem volt annyira kritikus. A mi hozzáállásunk kezdettől fogva erősen kritikus volt, és ezt a kritikus hozzáállást és hangot lényegében megszokták. Tudták, hogy ez az intézet ilyen. Publikációink egy része nyitott volt, de nagyon sok belső, bizalmas anyag készült.

V. B.: Ezek mentek a kormánynak, illetve a pártközpontnak?

S. M.: Igen, a kormánynak és a pártközpontnak is.

V. B.: A hasonló kutatóintézetekkel nem zavarták egymás köreit?

S. M.: Nem. Legfeljebb fúrtak időnként bennünket, és nem tetszett nekik az, hogy míg nekik jóformán nem voltak nemzetközi kapcsolataik, mi egy igen átfogó kapcsolati hálóval rendelkezünk.

V. B.: Professzor úr személyes karrierjében mit jelentett az itt betöltött igazgatóhelyettesi, illetve később, a 80-as évek végétől igazgatói poszt?

S. M.: Engem nem annyira a funkció érdekelt, mint inkább a feladatok. Jó pár könyvet írtam ebben az időben. Azonkívül én abban a helyzetben voltam, hogy amikor hazakerültem az ENSZ-ből, bent maradtam az úgynevezett ENSZ-hálózatban.

Tagja lettem magas szintű ENSZ-bizottságoknak: például az ENSZ Államigazgatás-fejlesztési Bizottságának, amelyik azzal foglalkozott, hogy a fejlődő országok államapparátusának a működését hogyan lehet megjavítani vagy segíteni az Egyesült Nemzetek Szervezetének keretében egy-egy fejlődő ország államigazgatásának a létrehozásában.

Egy másik ilyen bizottság, amelynek ugyancsak tagja lettem, az ENSZ Gazdaságfejlesztési Bizottsága volt, amelyik egy nagyon magas szintű gazdaságtervezéssel foglalkozó bizottság, miniszterek, miniszterelnökök voltak benne.

Helyzeti előnyt jelentett az is, hogy az ENSZ Társaság révén bekerültem az ENSZ Társaságok Világszövetségébe, a 70-es évek végén pedig a világszövetség elnöke lettem. Ez a funkció állandó közeli kapcsolatot jelentett az ENSZ vezetőihez, főtitkárához. Ezenkívül 136 országra

¹⁷ Friss István (1903–1976) – közgazdász, egyetemi tanár, akadémikus. A Közgazdaságtudományi Intézet 1954-es megalapításakor annak igazgatója.

jutottam el e funkció révén. Nagyon magas szinten fogadtak. Nemcsak elméleti kutatással, hanem gyakorlati kérdésekkel is foglalkoznom kellett.

V. B.: A 136 ország közül melyik volt a legemlékezetesebb?

S. M.: Ghána. A 70-es évek második felében Acheampong elnök¹⁸ meghívott gazdasági tanácsadójának egy időre. Azért engem, mert a tervezési miniszterét ismertem az ENSZ-ből.

V. B.: Nem okozott itthon gondot, hogy egy afrikai diktátor tanácsadója?

S. M.: Nem érdekelt akkor ez már senkit. Szóval, elmentem Ghánába az elnökhöz. Acheampong egy nagy fotelben ült. Vele szemben volt egy másik fotel, abba ültettek engem, és miközben mosolyogva beszélgettünk Acheamponggal, egy géppisztolyos katona végig rám szegezte a fegyverét.

Egy másik érdekes élményem egy, még az ENSZ-időszakból való feladattal kapcsolatos. Felkértek, hogy menjek el a Közel-Keletre, és segítsen az úgynevezett interregionális ENSZ gazdasági tanácsadó munkáját, legyek a helyettese. Hozzánk tartozott Libanon, Szíria, Irak és Jordánia. Bejártam ezt a régiót, nagyon jól megismertem a helyzetét.

V. B.: Nem lehetett nyugodt munka: arab–izraeli háborúk, olajárrobbanás...

S. M.: Mi még egy nyugodtabb időszakban voltunk ott, aztán amikor felforrósodott a helyzet, az utolsó pillanatban kimenekítettek Libanonból. De voltam a 70-es évek végén ötödmagammal a kuvaiti emír tanácsadója is. A feladatunk az volt, hogy javaslatot dolgozzunk ki arra, hogyan költsék el azt a pénzt, amihez Kuvait jutott. Volt még egy érdekes feladatom: az ENSZ gyermekalapja, a UNICEF annak idején, 1948-ig Magyarországon is létezett. 1948-ban a UNICEF magyarországi képviselőjét kikiáltották az angol titkosszolgálat magyarországi bázisának, a vezetőjét kitelepítették, a tagjait pedig lecsukták. Aztán 1975-ben, amikor én már a Magyar ENSZ Társaság főtitkára voltam, egy nagy magyarországi árvíz miatt a magyar kormány a UNICEF-hez fordult. A UNICEF pedig jelezte, hogy abban az esetben hajlandó segíteni, ha a magyar kormány bocsánatot kér azért, hogy 1948-ban kirúgták. Akkor megalakítják a UNICEF Magyar Nemzeti Bizottságát is. A Külügyminisztérium engem bízott meg azzal, hogy intézzem el a bocsánatkérést és a bizottság megalakítását. A kormány nem akart hivatalosan bocsánatot kérni. Genfben – ott volt a UNICEF központja – többek előtt mondtam, hogy ez ugyan nem a kormány hivatalos álláspontja, de én biztos vagyok benne, hogy a magyar kormány egyetért velem, szóval elnézést kérünk, ez egy nagyon súlyos hiba, sőt,

¹⁸Acheampong, Ignatius Kutu (1931–1979) – katonatiszt, ghánai elnök. 1972-től 1978-ig tartó uralmát puccsal döntötték meg, 1979-ben kivégezték.

bűn volt, s reméljük, hogy megbocsátanak nekünk. Ennyi történt, és ezután nem sokkal a Magyar ENSZ Társaság keretein belül megalakítottuk a UNICEF Magyar Nemzeti Bizottságát mint annak egy albizottságát.

A UNICEF-hez kapcsolódó történet még, hogy a 70-es évek végén bekerültem a UNICEF Kormányzó Tanácsába. A Kormányzó Tanács alelnöke lettem. Ebben az időben feszültté vált a UNICEF és a katolikus egyház közötti viszony. A katolikus egyház ugyanis nem támogatta a UNICEF családtervezéssel kapcsolatos tevékenységét. Ez azért volt kellemetlen, mert a latin-amerikai országokban nagyon sok gyermek született, de a hívek nem használhattak óvszert, semmilyen fogamzásgátló szert, s valahogy rá kellett volna beszélni II. János Pált arra, hogy változtassanak. Én is tagja lettem annak a kis delegációnak, amelyik a UNICEF nevében elment a pápához e miatt a probléma miatt. Azon kevesek közé tartoztam, akik a pápával megvitathatták a családtervezés problémáját, s rendkívül meglepett, mennyire tájékozott II. János Pál a fogamzásgátlás minden részletében. Egy dologban megállapodtunk, az úgynevezett *spacing* kapcsolatban. Tehát hogy a születendő gyerekek között legyen valamennyi szünet. A katolikus egyház is egyetértett azzal, hogy a lányokat meg kell tanítani a fogamzási ciklusokra és arra, hogy figyeljenek arra a nemi életük során, hogy mikor nem fogamzóképesek. Ebben megállapodtunk. S ettől kezdve a római katolikus egyház is megszüntette az ellenállását általában.

„BUSH A MUNKÁMRÓL KÉRDEZETT”

V. B.: Hogyan kapcsolódott be ezekben az években a nemzetközi kutatásokba?

S. M.: Az 1980-as évek végén volt egy fontos és sok vonatkozásban váratlan változás a tudományos munkámban, amely új és kiváló lehetőséget kínált a folyamatokba való betekintésre és elemzésükre a nemzetközi politikában meghatározó USA vezető intézményeiben. Egy évet dolgozhattam az Egyesült Államok Békeintézetében Washingtonban mint Randolph Jenkins-kutató „fellow”. Ennek kezdete Bush amerikai elnök 1988-as budapesti látogatásához kötődik, ami fontos mérföldkőnek számított a változások folyamatában. Meghallgattam az elnök híres beszédét a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen, amikor „tetemre hívta” Marxot, és kijelentette, hogy a szocialista rendszerek megbuktak a nemzetközi versenyben. Az ezt követő napon találkoztam Bush elnökkel az amerikai nagykövetség fogadásán és a magyar miniszterelnök által rendezett vacsorán. Nem ez volt vele az első találkozásom. Néhány évvel korábban, amikor ő volt az Egyesült Államok nagykövete az ENSZ-ben, többször is talál-

koztunk, sőt vacsoravendége is voltam a lakásán. Emlékeztettem erre, de helyette a felesége reagált azonnal nagyon udvariasan, hogy persze, ő jól emlékszik rám.

Bush a munkámról kérdezett. Azt válaszoltam, hogy kutatómunkát folytatok a legfontosabb globális változásokról és a kialakulóban lévő új világrendről. Ez egyébként abban az időben az egyik központi kérdése volt a politikai programjának. Megemlítette, hogy az amerikai Külügyminisztériumban is dolgoznak a szakértők és tudósok ezen a problémán, s nyilván érdeklődnének a munkám iránt. Az egyik asszisztense, aki jelen volt a beszélgetésnél, hozzátette, nagyon keveset tudnak arról, hogy a kelet-európai térségben mit gondolnak erről a tudósok. Néhány hónap múlva levelet kaptam az Egyesült Államok Békeintézetének igazgatójától, aki azt javasolta, hogy pályázzak a náluk meghirdetett magas szintű kutatási ösztöndíjra. Pályázatom témája a hidegháború után kibontakozó, valószínűsíthető világrend volt. A Pentagon és a Külügyminisztérium felügyelte intézetet Reagan elnöksége alatt alapították, s fontos konzervatív agytrösztként volt ismert. Egyik „hivatalos” ajánlóm Walt Whitman Rostow¹⁹ volt, a neves amerikai gazdaságtörténész, közgazdász, Kennedy és Johnson elnök egyik volt külpolitikai tanácsadója. A másik ajánlóm Philip Kaiser²⁰ volt, korábban az Egyesült Államok nagykövete Magyarországon.

„AZ ALAPKUTATÁSOKAT ÖSSZE KELLETT TEHÁT KAPCSOLNI AZ ALKALMAZHATÓSÁGUKKAL”

A kutatómunka technikai, személyi és szervezeti feltételei kiválóak voltak. Hozzáfértem a Kongresszusi Könyvtár és más intézmények anyagaihoz. A kutatás mellett sok előadást tartottam különböző egyetemeken több államban is, Kaliforniában, Floridában, Ohióban és Coloradóban. A témámban szerveztem egy jelentős tudományos konferenciát, „Kollektív válaszok közös kihívásokra” címmel, amelyen az USA vezető kutatói és különböző politikai intézmények fontos személyiségei vettek részt.

A konferencia fő következtetése az volt, hogy a változások sokkal mélyebbek és átfogóbbak lesznek, nem csak a hidegháború befejezését jelentik. Elhúzódó, zűrzavaros és bizonytalan

¹⁹ Rostow, Walt Whitman (1916–2003) – amerikai közgazdász, Lyndon B. Johnson elnök nemzetbiztonsági tanácsadója 1966 és 1969 között.

²⁰ Kaiser, Philip Mayer (1913–2007) – amerikai diplomata, 1977–1980 között nagykövet Budapesten.

időszakra kell felkészíteni a világot. Egyeseket az ENSZ szintjén lehet kezelni, mások azonban inkább regionális keretekben követelnek új politikát és intézményeket. Számos olyan változás valószínűsíthető, amely a jelenlegi feltételek között kezelhetetlennek tűnik. A konferencia természetesen az én kutatási projektemet is segítette. Kutatásom „végtermékét”, munkám eredményeit egy könyvben foglaltam össze, amelynek angol címe *The Future of Global Governance: Managing Risk and Change in the International System* volt. 1994-ben jelent meg Washingtonban a Békeintézet kiadásában. A könyv a rendszerelemzés elméleti keretei segítségével elemezte a világpolitikai és világgazdasági viszonyokat, az adott témakörben globálisan is az egyik legelső volt. Lényegében helyesen prognosztizálta a következő évtizedekben várható változásokat és problémákat. A szakértők a könyvet igen jól fogadták. Sok amerikai egyetemen adták meg kötelező olvasmánynak. Tulajdonképpen bevezetője is volt a 90-es évek első felében az ENSZ Egyetemen folytatott munkámhoz.

V. B.: Néhány évet töltött az ENSZ Egyetemen vezető beosztásban. Hogy került oda, és mivel foglalkozott?

S. M.: Kezdem a tudományos munkával: ebből a szempontból is igen érdekesek és fontosak voltak az ENSZ Egyetemmel kapcsolatos évek. Először, még jóval a létrejötte előtt, az 1960-as években találkoztam az intézmény gondolatával. U Thant, az ENSZ főtitkára részben saját ötleteként, részben különböző államok tudósainak javaslatára indította el a kezdeményezést egy globális egyetem létrehozására az ENSZ keretében. A célja az volt, hogy egy olyan intézményt hozzon létre, amelyben a legkiválóbb hallgatók jönnek össze, és a különböző országok legjobb tudósai oktatják őket az emberiség jövőjének kulcskérdéseivel összefüggő témákban. Ahhoz, hogy az ENSZ Közgyűlése megszavazza egy ilyen intézmény létrehozását, természetesen meg kellett nyernie az államok támogatását. Első lépésként magáról az ötletről kellett nem hivatalos, úgynevezett informális konzultációkat folytatnia. Néhány akadémiai múlttal rendelkező ENSZ-tisztviselőt kért meg erre. Engem azzal bízott meg, hogy a szocialista országok New York-i ENSZ-képviselőinek vezetőit tájékoztassam, és kérdezzem meg a véleményüket az ötletről. A szovjet képvisellel kezdtem, s a november 7-i fogadást használtam fel arra, hogy beszéljek az egyetem ötletéről Fedorenko akkori nagykövettel. Gromiko²¹ szovjet külügyminiszter, aki jelen volt a fogadáson, odalépett hozzánk, s meghallgatta a tájékoztatómat. Meglehetősen kemény hangon reagált, élesen elítélve az ötletet. Többé-kevésbé pozitívan csak a lengyel és a román nagykövet vélekedett róla. Nem volt sikere annak a kollégának sem, aki az amerikai nagykövettel beszélt. Az USA később sem támogatta az ENSZ

²¹ Gromiko, Andrej Andrejevics (1909–1989) – szovjet közigazdász, diplomata és politikus. 1957-től 1985-ig a Szovjetunió külügyminisztere. 1985-től haláláig a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke volt.

Egyetemet. U Thant azonban nem vetette el az ötletet, és pár évvel később a Közgyűlés elé vitte javaslatát, amit azonban nem az eredeti terv szerint fogadtak el. Az ENSZ Egyetem végül a 70-es években jött létre különböző kutatóintézetek hálózataként, amelyek központját Tokióba helyezték, azután, hogy Japán nemcsak hogy meghívta az intézményt, hanem vállalta a fenntartása költségeit is. Az ENSZ Egyetem keretében alapított különböző kutatóintézetek vagy kutatóközpontok is úgy jöttek létre, hogy a javaslatot tevő államnak vállalnia kellett a területén létrehozott intézmény finanszírozását. Az ENSZ Egyetem néven alapított intézménynek azonban nem voltak hallgatói.

Feladatai között különösen három volt jelentős. Az első az ENSZ napirendjére kerülő globális témák kutatása oly módon, hogy a kutatás eredményei ne csak elméleti vagy általános vonatkozásaikban jelenjenek meg, hanem közvetlenül is hasznosíthatók legyenek. Az alap kutatásokat össze kellett tehát kapcsolni az alkalmazhatóságukkal. A másik feladat nemzetközi hálózatok építése volt a különböző államokban működő kutatóintézetek, egyetemek bevonásával. Különösen fontos feladat volt, hogy előmozdítsa a fejlődő országok kutatási képességeinek és intézményeinek fejlesztését és fiatal kutatóik speciális képzését a világ vezető tudósainak közreműködésével. Jelenleg az ENSZ Egyetem keretében 17 jelentős kutatóintézet, illetve -központ működik. A helyi egyetemekkel együttműködve, egyre több épített ki mester-, illetve doktori képzést is.

Második, hivatalos kapcsolatom az ENSZ Egyetemmel 1981-ben kezdődött. 1981 elején az ENSZ Egyetem két munkatársa meglátogatott Budapesten. Valójában Szentágothai János, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke küldte őket hozzám. A Világgazdasági Kutatóintézet igazgatóhelyettese voltam, és feladataim közé tartozott az MTA VKI nemzetközi kapcsolatainak építése is. Az ENSZ Egyetem pedig olyan magas szintű magyar kutatási intézménnyel akarta felvenni a kapcsolatot, és társult intézetként bevonni a munkájába, amelyik a globális problémákkal s a világfejlődés jelentős kérdéseivel foglalkozik. Abban az időben a Világgazdasági Kutatóintézet nemcsak Magyarország egyetlen kutatóintézete volt az adott területen, hanem nemzetközileg is ismert és elismert, kiemelkedő fontosságú intézménynek számított. Csaknem tíz évig maradt a VKI az ENSZ Egyetem társult intézete, amikor is megszűnt ez a kategória.

V. B.: Volt valamilyen hivatalos funkciója is az ENSZ Egyetemen?

S. M.: 1986-ban az ENSZ főtitkára és az UNESCO főigazgatója jelölt az ENSZ Egyetem Tanácsába, ami az intézmény vezető testülete. Ennek alelnökévé, majd két ciklusra elnökévé választottak. Az elnöki funkció nem csak a világon folyó tudományos kutatásokról adott áttekintést. Az ENSZ Egyetem keretében szerepem volt lényeges tudománypolitikai döntésekben, új kutatóintézetek létrehozásában, munkájuk megindításában és a meglévők fejlesztésében is. Különösen tanulságos volt számomra a különböző országok tudományos munkát irányító

kormányintézményeivel való együttműködés és a tudományos kutatásokat, valamint a felsőoktatást irányító bürokráciák nemzeti sajátosságainak megismerése. Megértettem, hogy formailag hasonló irányító rendszerek éppúgy vezethetnek kudarchoz, mint sikerhez. Olyan tényezők a döntőek, mint a politikai támogatás vagy éppen annak a hiánya, a döntéshozóknak a bürokratizmust vagy a rugalmasságot is meghatározó kulturáltsága és természetesen a finanszírozás. Jelentős szerepem volt az ENSZ Egyetem reformjában, ami hozzájárult hatékonyságának növeléséhez.

Az elnökségi ciklust és az Egyesült Államok Békeintézetében folytatott kutatómunkám befejezését követően, 1992-ben felkértek arra, hogy vállaljam el az ENSZ Egyetem legnagyobb kutatóintézetének, a World Institute of Development Economics Researchnek a vezetését, ami az adott helyzetben politikai, tudománypolitikai, kutatásirányító és kutatói feladatokat jelentett. A Helsinkiben működő intézetet, amelyet a finn állam hívott meg és finanszírozott, a finn kormány részben belpolitikai okból be akarta zárni. Ezt sikerült a finn politikai pártok közötti politikai viszály ellenére megakadályozni, és rendezni a viszonyt a parlamenttel, a kormánnyal és a finn tudományos élet vezető képviselőivel. A tudománypolitikai problémákat egyrészt az okozta, hogy az intézet kutatásai túlságosan az ázsiai témák, ezen belül is India felé tolódtak, amiben döntő szerepet játszott a későbbi Nobel-díjas Amartya Sen²². Az intézet kutatási programjából fontos témák hiányoztak, amit később szintén sikerült megfelelően átalakítani. A politikai és tudománypolitikai feladatokon túlmenően három, az ENSZ számára különösen fontos nemzetközi projektet vezettem közvetlenül.

Az első annak az új társadalmi, politikai és gazdasági környezetnek, az új lehetőségeknek és kockázati tényezőknek az elemzése volt, amelyek az „új realitásokat” jelentették a világ s különösen a fejlődő országok számára a Szovjetunió szétesése és a szocialista rendszerek bukása nyomán.

A második projekt a foglalkoztatás, illetve a munkanélküliség kérdésével foglalkozott. Háttéranyagként szerepelt az 1995-ben Koppenhágában rendezett, szociális kérdésekkel foglalkozó globális ENSZ-csúcstalálkozó előkészítéséhez és vitáihoz. Fő megállapítása az volt, hogy demográfiai, politikai, technikai és gazdasági okokból több évtizedes foglalkoztatottsági válság tört a világra, amelynek kezelésére az adott társadalmak képtelenek. Ezért elkerülhetetlen a tömeges migráció és a társadalmi feszültségek növekedése. A projekt tanulmányait és a legfontosabb ajánlásokat összefoglaló két nagy kötet, amelyet szerkesztésemben *The Future of Work* címen tettem közzé, pedig én mutattam be a világcsúcson. Az ENSZ főtitkárának volt egy érdekes ötlete. A magyar delegációt Göncz Árpád államfő vezette. A projekt vezetője pedig egy másik magyar, bizonyos Simai volt. A javaslat úgy szólt, hogy mindketten menjenek fel a pódiumra, s Göncz elnök a konferencia nevében vegye át Simaitól a két kötetet. Ez így

²² Sen, Amartya (1933–) – indiai közgazdász, 1998-ban kapott Nobel-díjat a jóléti közgazdaságtan területén végzett munkásságáért.

is történt.

A harmadik projekt a volt szocialista országok világgazdasági reintegrációjával, annak belső és külső problémáival, várható hosszabb távú következményeivel foglalkozott. Egyrészt feltárta az egyes országok eltérő fejlettségi szintjéből, gazdasági és társadalmi szerkezetéből, politikai viszonyaiból, valamint geopolitikai helyzetéből fakadó problémákat, másrészt a világgazdaság fő szereplői érdek- és értékviszonyainak hatását a reintegrációra. Az ENSZ főtitkárának, Butrosz Butrosz-Gálinak²³ a felkérésére mindezeket túl több tanulmányt is írtam például a nemzetközi szervezetek és a tudományos közösség viszonyáról, a békefenntartó tevékenység finanszírozásának kérdéseiről, valamint a víz problémájának politikai, gazdasági és társadalmi kapcsolódásairól.

V. B.: Kicsit visszakanyarodva az Akadémiához: az MTA Világgazdasági Kutatóintézetének létrejöttét, az ott elkezdett kutatásokat már érintettük. De milyen munka folyt az Akadémia különböző szakbizottságaiban, amelyek az Ön tudományterületéhez tartoztak?

„EGY KÖZGAZDASÁGI INTÉZETBEN
NEM EGYSZERŰEN ALKALMAZOTT
KUTATÁSOKAT, HANEM
REÁLIS ALAPON AZ OPERATÍV
FELADATOKAT ALÁTÁMASZTANI
KÉPES KUTATÁSOKAT KELL
VÉGEZNI”

S. M.: Nézze, nekem nem volt sok időm arra, hogy ezekben a bizottságokban részt vegyek. Nem is törekedtem erre. Mindig is abban hittem, és továbbra is ebben hiszek, hogy egy közgazdasági intézetben nem egyszerűen alkalmazott kutatásokat, hanem reális alapon az

²³ Butrosz-Gáli, Butrosz (1922–2016) – egyiptomi politikus, 1992-től 1996-ig az ENSZ főtitkára.

operatív feladatokat alátámasztani képes kutatásokat kell végezni. Mégpedig hosszú távon, előre jelezve, nem pedig hátratekintve, utólag magyarázni. A közgazdászokat el szokták ítélni azért, hogy utólag magyarázzák a dolgokat. A mi felfogásunk az volt, hogy előre kell tekinteni, és előre kell jelezni a problémákat. Hiszen haszna annak van, ha a kockázati tényezőkre jó előre felkészítjük az államokat. Ezért én lehetőleg kerültem azokat a fórumokat – és továbbra is kerülöm –, ahol utólagos magyarázatokkal foglalkoznak. Sokkal inkább érdekel az, hogy mi az, ami történik, és ebből milyen következtetéseket lehet és célszerű levonni.

Ehhez persze nagyon komoly történelmi ismeretekre van szükség. A másik, hogy jól kell ismerni a társadalmakat. Ha elméleti kérdésekről beszélünk, akkor én Polányi Károlynak²⁴ vagyok a követője, aki a gazdaságnak a társadalmi beágyazottságát emelte ki, s azt mondta, hogy a gazdasági folyamatokat nagyon nagy mértékben az a társadalom határozza meg, ahol az adott gazdaság működik. A vulgáris marxisták azt mondták, hogy a gazdaság az alap, aztán van a társadalmi felépítmény. Polányi azt mondta, hogy a gazdaságnak nagy hatása van a társadalomra, de a társadalom határozza meg, hogy a gazdaság hogyan működik, s aztán van közöttük egy kölcsönhatás. A gazdaság visszahat magára a társadalomra is, és változtatja, alakítja. Ezért a kettőt kölcsönhatásban kell vizsgálni, de a gazdaságot mindenféleképp társadalmi beágyazottságban.

S egy harmadik nagyon fontos dolog, amit a későbbiekben különösen megtanultam, és manapság főleg ezzel foglalkozom: az emberi tényezővel a gazdasági fejlődésben. Ez kezdettől fogva megkövetelte az interdiszciplináris megközelítéseket, és engem mindig is érdekelték a gazdasági bizottságon túl az Akadémia más bizottságai. Ezekkel is kerestem a szorosabb együttműködést.

V. B.: Az MTA doktora cím elnyerése után került be az akadémiai közéletbe?

S. M.: Inkább akkortól, amikor 1976-ban megválasztottak levelező tagnak.

V. B.: Első jelölésre megválasztották?

S. M.: Igen. Rendes tagnak már a második jelölésre.

²⁴ Polányi Károly (1886–1964) – közgazdász, a gazdaságantropológia és a gazdaságszociológia egyik megalapítója és kiemelkedő képviselője.

V. B.: Milyen volt akkoriban új akadémikusként bekerülni az Akadémiára? Akkor is olyan presztízse volt az akadémikusi tagságnak?

S. M.: Szerintem nagyobb presztízse volt, mint ma. De engem nem annyira érdekelt. Nekem nem volt szükségem arra, hogy hazai pályán presztízsem legyen. Én abban az időben már nemzetközi viszonylatban is meglehetősen jól ismert és elismert ember voltam. Bárhova mentem, ismertek. Ebben nagyon nagy szerepe volt az ENSZ-nek, az ottani munkámnak. A kormányzattól kezdve a társadalmi, civil szervezeteken keresztül a tudományos életig nagyon szoros kapcsolataim voltak. Úgyhogy az akadémikusság itthon volt jelentősebb, mert jobban megnyíltak az ajtók, komolyabban vették az embert például a kormányzatban. Ha felhívtam a miniszterelnököt vagy a pártközpontban vezető szinten bárkit, egy napon belül visszahívtam.

V. B.: Kire emlékszik szívesen az akadémikustársai közül?

S. M.: Említettem már Bognárt Józsefet, a mentoromat. Rajta kívül nagyon szorosán együttműködtem Láng Istvánnal²⁵, akit nagyon tiszteltem. Ő hívta fel a figyelmemet az ökológiával kapcsolatos témákra. Nagyon sokat tanultunk egymástól. Nagyon jól tudtam együttműködni Köpeczi Bélával²⁶ is. Amikor Köpeczi egyszer elment hat hónapra Franciaországba, akkor mint társadalomtudományi főtitkárhelyettes engem kért meg, hogy helyettesítsem. Az Akadémia elnökei közül is gyakorlatilag mindenkivel nagyon jó kapcsolatban voltam. Különösen szerettem és tiszteltem Kosáry Domokost²⁷, akit én már csak akkor ismertem meg, amikor elnök lett. Az akadémikusok közül az osztályon praktikusán mindenkivel – jogászokkal, közgazdászokkal – jó viszonyt ápoltam.

V. B.: Van egyébként érezhető különbség például a 80-as évek és napjaink osztályülései között?

S. M.: Az osztályüléseknek mindig is volt egy operatív feladatokat megoldó szerepe. Tehát az úgynevezett tudománypolitikának becézett feladatok nagyobb súllyal szerepelnek az osztályüléseken, mint a tudományos kérdések. Ezt egyik-másik osztályelnök megpróbálta megval-

²⁵ Láng István (1931–2016) – agrokémikus, kutatóprofesszor, akadémikus, a természet- és környezetvédelem meghatározó személyisége. 1970-ben megbízott, majd 1973-tól tényleges főtitkárhelyettesként, 1984-től 1993-ig pedig főtitkárként vezette az MTA intézményhálózatát. Számos jelentős intézményfejlesztés elindítója, résztvevője és megvalósítója volt.

²⁶ Köpeczi Béla (1921–2010) – művelődéstörténész, akadémikus. 1970 és 1982 között az MTA főtitkárhelyettese, majd főtitkára. 1982-től 1988-ig művelődési miniszter. 1987–1988-ban az Országos Közművelődési Tanács elnöke.

²⁷ Kosáry Domokos (1913–2007) történész, egyetemi tanár, akadémikus. 1990-től 1996-ig az MTA elnöke. 1999-től 2007-ig a Magyar Történelmi Társulat elnöke.

toztatni. Például Kulcsár Kálmán²⁸, aki arra törekedett, hogy az osztály tudományos témákkal is foglalkozzon. De ez nagyon ritkán sikerült. Mert a napi operatív ügyek mindig elviszik az osztályüléseket. Ez mindig is így volt. A tudományos ügyeknek tulajdonképpen a bizottságokban kellene folyniuk, de ott is rengeteg az operatív ügy.

V. B.: Milyen témák foglalkoztatják mostanában? A közelmúltban olvastam Öntől egy cikket, amelyben kitért egy új tudományterület, a geoökonómia kialakulására. Ez lenne az egyik?

S. M.: Én a világgazdasággal foglalkozom. Tehát az én megközelítem mindig globális. Az eredményeim nagy részét annak köszönhetem, hogy szintetizálni tudom a különféle regionális vagy funkcionális folyamatokat globálissá. Publikációim döntő többsége ezzel kapcsolatos akár Nyugaton, akár Magyarországon jelentek meg.

A jelenlegi helyzetben a világ egy olyan sajátos átalakulási fázisban van, amikor az úgynevezett globalizációs folyamat jellegében és érvényesülésében nagyon komoly változások mennek végbe. Egyrészt a globalizációs folyamat hordozói változnak. Korábban a Nyugat meg az Egyesült Államok volt a fő hordozója, ma Kína, Ázsia válik azzá. Tehát a globalizációnak egyre inkább ázsiai íze van. Az elmúlt néhány évtizedben kialakult és folytatódó transzformációk, mindenekelett a globalizáció, a hatalmi viszonyok átrendeződése, az éleződő verseny, a demográfiai változások, a tudásalapú társadalom kibontakozása más vonatkozásokban is befolyásolják bolygónk térszerkezetét. Az elmúlt évtized egyik igen érdekes fejleménye a „térbeliség” jelentőségének és a földrajztudomány fontosságának újrafelfedezése a társadalomtudományokban és azoknak az állammközi szervezeteknek a kutatásaiban, amelyek korábban a globalizáció egyik következményeként úgy gondolták, hogy az államhatárok háttérbe szorultak, és a technikai fejlődés nyomán a távolság mint tényező elvesztette szerepét a gazdasági kapcsolatrendszerben. A politikatudományban az ideológiai tényezők jelentőségének csökkenése nyomán ismét előtérbe került a geopolitikai megközelítés a nemzetközi politikai viszonyok és stratégiák alakításában. A változások új követelményeket támasztanak a földrajztudományban és a kapcsolódó területeken folyó tudományos kutatásokkal szemben is. A geopolitika mellett kialakult fiatal tudományterület, a geoökonómia a transzformációk, a gazdasági folyamatok és a térvizonyok közötti kölcsönhatások feltárásával és az államok ezzel összefüggő stratégiájának kérdéseivel foglalkozó diszciplína.

Másrészt a világon a gazdasági növekedés súlypontjai áttolódnak a fejlett világból, Európából. Vagy ha nem tolódnak is át, fölépülnek mellé olyan gazdaságok, amelyek versenyeznek

²⁸ Kulcsár Kálmán (1928–2010) – jogász, egyetemi tanár, politikus, akadémikus. 1983–1988 között az MTA főtít-kárhelyettese. 1988-tól 1990 tavaszáig Magyarország igazságügy-minisztere. 1994–1998-ban az MTA Politikai Tudományok Intézetének igazgatója, 1998-tól kutatóprofesszora. 1970–1998 között az ELTE egyetemi tanára volt.

vele, amelyek nemcsak követelik a helyüket a nap alatt, hanem a világ különféle ügyeinek a radikális újragondolásához vagy ha úgy tetszik, újraelosztásához, például a piacok újraelosztásához vezetnek. Ennek következtében egyre nagyobbak a különbségek az úgynevezett status quo hatalmak és a feljövő hatalmak között. Ezekből a különbségekből pedig elkerülhetetlenül politikai összecsapások következnek. Az egyik nagy kérdése a jövőnek az, hogy miként tudja a világ ennek a politikai következményeit elkerülni. Új könyvemben, *A harmadik évezred nyitánya* című kötetben ezzel a kérdéssel foglalkozom.

A másik nagyon fontos változás a gazdasági fejlődés és a társadalmi átalakulás kölcsönhatása. A világon a globalizációs folyamat az emberi társadalmat három nagy csoportra osztotta. Az első csoport a globalizáltaké.

V. B.: Ők a nyertesek.

S. M.: Igen, mert ők azok, akik élvezni tudják azoknak a javaknak az előnyeit, amelyeket a mai világ magas szinten biztosítani tud nekik. A második a másik véglet, azok társasága, akik ebből kiszorultak. És van egy középső réteg, amelyik hol ide, hol oda csapódik, hol innen táplálkozik, hol onnan. Ez a helyzet nagymértékben destabilizálja a világot. Ennek a társadalmi destabilizálódásnak az egyik következménye vagy egyik jele a vagyoni és jövedelemkülönbségek mérhetetlen kiéleződése. Egy másik jele az elidegenedési folyamat erősödése a világnak abban a rétegében, amelyet középosztálynak, középrétegnek szoktunk nevezni. Mert a felső réteg nem idegenedik el. Az alsó réteg még el sem jutott odáig. De a középső rétegben van egy nagyon komoly elidegenedés, mert nem látják maguk előtt a társadalmi perspektívát. Arra alig van lehetőségük, hogy felzárkózzanak, lecsúszni pedig nem akarnak. Az amerikai választások ennek egyik nagyon érdekes megnyilatkozását jelentik. De ez nemcsak Amerikára jellemző, hanem Kínára is a maga módján. Tehát ez egy másik nagyon lényeges téma, amivel mindenképpen foglalkoznia kell a világnak.

Van egy nagyon komoly harmadik téma is, amivel kapcsolatban én elkezdtem egy érdekes szervezőmunkát: a munka jövője.

V. B.: Ezen mit ért pontosan?

S. M.: Különböző egyházi dokumentumok tették föl talán elsőnek a kérdést, akár az Ószövetség, akár mások, hogy az ember milyen módon jut hozzá a természetben rendelkezésre álló vagy rendelkezésre nem álló javakhoz. Az Ószövetség azt mondja, amikor kiűzték az első emberpárt a paradicsomból, hogy „arcod verejtékével”. Hogyan változik meg most a munka? És milyen hatással lesz ez a következő évtizedekben az emberekre? Kik hogyan vannak erre

felkészülve? A tudománynak és az oktatási rendszernek nagyon jelentős hatással kell lennie a munka jövőjére. De még nem tudjuk, hogy a munka jövője hogyan értelmezhető. Le lehet-e szűkíteni a munka jövőjének problematikáját a gyárak automatizálására? Mi lesz a munka jövője a mezőgazdaságban? Mi lesz a munka jövője azokban az országokban, ahol döntően még mindig gyűjtögető gazdálkodást folytatnak? S ezek hogy állnak össze a világon?

S van még egy érdekes témám, amire vissza akarok térni – korábban is foglalkoztam ezzel. Mégpedig azzal, hogy elkezdődött a fegyverkezési versenynek egy új szakasza. Óriási mértékben változik a haditechnika. S nemcsak a harctéri automatizálásról meg a távvezérlésről van szó, ami nagyon jelentős, de például a szakértelemről is, ami ezeknek a működtetéséhez szükséges. A hagyományos hadseregek ezt már nem képesek működtetni. Minden magára valamit adó ország, például Kína, Oroszország, nem is beszélve az Egyesült Államokról, át-szervezi a hadseregét. Magasan képzett, magasan kvalifikált katonákra van szükség. Egyik nagyon érdekes témája ennek az úgynevezett kibernetikai hadviselés, aminek a távlatai beláthatatlanok. Szóval, van mivel foglalkozni.

Az interjú 2017. január–februárban készült
a Corvinus Egyetemen, a Világgazdasági
Intézetben.

UTAK

A SZÉCHENYI TÉRRE